

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för språk och litteraturer

Ryska och svenska smakmetaforer i tidningspråket

Ida Kyrk, 2011

RY1302

Handledare: Nadezjda Zorikhina Nilsson

Innehållsförteckning:

1. Inledning	3
2. Material, metod och mål	3
3. Bakgrund	4
3.1. Metaforer	4
3.1.1 Metafortyper	6
3.1.2 Metaforer i tidningsspråket	7
3.2. Semantisk förändring	7
3.2.1. Kollokationer	8
3.3. Smakuttrycken	8
3.3.1. Горький	9
3.3.2 Bitter	10
3.3.3 Besk	10
3.3.4 Сладкий	10
3.3.5 Söt	12
3.3.6 Кислый	12
3.3.7 Sur	13
4. Operationalisering	13
5. Resultat	14
5.1. Горький, bitter, besk	14
5.1.1. Attityd	15
5.1.2. Erfarenhet	16
5.1.3. Liv, historia, verklighet	17
5.1.4. Medicin	17
5.1.5. Minnen	17
5.1.6. Sanning	17
5.1.7. Smak	18
5.1.8. Tid	19
5.1.9. Tävling	19
5.1.10. Öde	20
5.1.11. Övrigt	20
5.2. Сладкий, söt	22
5.2.1. Abstraktion	23
5.2.2. Attityd	23
5.2.3. Människor	24
5.2.4. Omgivning	25
5.2.5. Utseende	25
5.2.6. Övrigt	26
5.3. Кислый, sur	27
5.3.1. Ansiktsuttryck	27
5.3.2. Övrigt	28
6. Sammanfattning	29
7. Förkortningar	31
8. Litteratur	32

1. Inledning

Metaforer kan man säga är språkets kryddor och de fullkomligt översvämmar både skriftspråket och talspråket. De flesta metaforer flyger förbi våra ögon utan att vi lägger märke till dem – de har redan absorberats in i språket och är nu en självklar del av det. De är framför allt vanliga i tidningsspråket och används för att uttrycka något bildligt med syftet att skapa en känsla hos läsaren. Det som utmärker just smakuttrycken, som kommer att studeras i den här uppsatsen, är deras komplicerade karaktär samt att de på ett bildligt, känslomässigt och effektivt sätt beskriver olika företeelser. Det gör dem till ypperliga bärare av metaforer.

Smak och mat av olika slag är överlag väldigt tacksamma i metaforiska sammanhang. Smaken är ett oerhört intimt sinne – det vi äter blir en del av oss, påverkar oss och kan till och med ta död på oss. I historia och litteratur förekommer många symboler som har med smakriket att göra. I Gamla testamentet äter Eva ett äpple från kunskapens träd vilket resulterar i att hon och Adam kastas ut ur Edens lustgård. I Nya testamentet ger Jesus lärjungarna bröd och vin som symboler för sin kropp och sitt blod. I sagans värld biter Snövit av det förgiftade äpplet. Hans och Greta lägger ut brödsbulor för att hitta vägen hem, de stannar till vid häxans hus för att äta av det och sedan försöker hon äta upp dem.

Att studera pressen är intressant för att tidningar når ut till väldigt många människor. Det innebär att de kan påverka hur vi använder ord och uttryck. Men det är inte bara tidningsspråket som påverkar oss. Journalisten är inte en enstöring, utan en del av vårt samhälle och påverkas av det på samma sätt som vi andra. Således påverkar också samhället språket i tidningarna. Pressen är därför en utmärkt källa när man vill ta reda på hur människor egentligen använder språket i det vardagliga livet.

I denna uppsats vill jag alltså undersöka hur smakuttryck förekommer i tidningstext. Med andra ord; Hur skiljer sig metaforiska uttryck med orden *горький* (*bitter, besk*), *сладкий* (*söt*) och *кислый* (*sur*) åt i rysk och svensk press?

2. Material, metod och mål

Jag kommer att göra en korpusundersökning där jag med hjälp av korpusar studerar i vilka sammanhang och i kombination med vilka ord smakuttrycken förekommer. Som rysk korpus använder jag mig av **Национальный корпус русского языка** (<http://www.ruscorpora.ru/>) och som svensk korpus **Språkbanken** (<http://spraakbanken.gu.se/>).

För att inte få alltför många träffar har jag avgränsat mig till att undersöka hur smakadjektiven kombineras med ett substantiv efteråt. Jag har också avgränsat mig till orden *горький*, *сладкий*, *кислый*, *bitter*, *besk*, *söt* och *sur*. Man kunde även ha tänkt sig adjektivet *соленый* (*salt*) men det är inte likvärdigt de övriga smakuttrycken i det här sammanhanget. *Соленый* används oftast inte i metaforer och skulle därför vara överflödigt i den här undersökningen. *Острый* (*stark*) skulle ha fungerat men jag väljer att utesluta ordet eftersom det inte hör till de fyra primära smakbegreppen. Ordet har dessutom inte stark som i mat som förstabetydelse i ordboken.

Jag kommer att studera ryska och svenska tidningar. Som ryska tidningar kommer jag att studera **Известия** och **Комсомольская правда**. I korpusen jag tänkt använda mig av ingår även tidningarna **Новый регион 2**, **РБК Daily**, **РИА Новости**, **Советский спорт** och **Труд-7**. Om dessa skulle ha ingått i min undersökning skulle dock materialet ha blivit alldeles för stort. Som svenska tidningar har jag valt **Dagens Nyheter** från 1987 samt **Göteborgs-posten**

från 2004. Jag har också fått avgränsa mig till åren 1987-2005 i Комсомольская правда, samt åren 1987-2006 i Известия. Detta för att det ryska underlaget ska vara lika stort som det svenska. Med dessa urval blir det 23-24 miljoner ord per språk: 19,2 miljoner i Комсомольская правда, 5,2 miljoner i Известия, 19 miljoner i Göteborgs-posten samt 4 miljoner ord i Dagens Nyheter.

Målet med denna studie är att visa på likheter och skillnader mellan det svenska och ryska språket när det gäller uttrycken med de valda smakmetaforerna. Metaforer används i olika utsträckning och på olika vis i de båda språken och det är intressant att se hur det ser ut när det gäller just smakmetaforerna.

3. Bakgrund

3.1. Metaforer

Ordet metafor kommer från det grekiska ordet *metaphora* och betyder överföring – ett ord överförs och får stå som beteckning för ett annat föremål eller fenomen. Eller mer exakt: En specifik erfarenhetsdomän får uttrycka en betydelse från en annan erfarenhetsdomän. Metaforen kan vara bleknad, eller ”död”, och därmed ha smält in i språket som en ny betydelse – man uppfattar den inte längre som en metafor. Ett exempel på en död metafor är ordet stolsben, som vi numera anser vara ett ord som alla andra. Betydelsen har lexikaliserats.

I lexikon syns inte metaforerna. De får lämna företräde för de direkta betydelsena. Trots det är metaforerna en viktig del av språket och säger mycket om hur vi uppfattar vår verklighet. Lakoff & Johnson (1980) argumenterar för att metaforen är en vardaglig företeelse, inte ett redskap anpassat enbart för poeter och ordjonglörer utan för oss alla. De skriver:

”We have found [...] that metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action. Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature.” (Lakoff & Johnson 1980:3)

De menar alltså att metaforer och metaforskande har mer med tankar och handlingar att göra än med själva orden. Vi pratar om någonting på ett visst sätt för att vi uppfattar det så. Ett utmärkt exempel på det är metaforer som säger att TID ÄR PENGAR (TIME IS MONEY). Man spenderar, slösar och sparar tid. Sådana metaforer visar hur vi ser på fenomenet tid, som någonting värdefullt som man kan ha ont om. Vi förstår att tid inte är pengar, men att det kan förstås som det. Lakoff & Johnson menar att metaforer inte är slumpmässiga utan formar sammanhängande system av våra upplevelser och erfarenheter.

Det Lakoff & Johnson framför allt menar när de pratar om metaforer är **konceptuella metaforer**, dvs. metaforer som förekommer i större grupper där den ena gruppen ofta beskriver den andra. Dessa metaforer visar vad vi associerar ord och fenomen till, hur vi känner inför dem osv. Ett exempel på en konceptuell metafor, förutom det tidigare nämnda TID ÄR PENGAR, är LIVET ÄR EN RESA. Här tas många ord och uttryck från gruppen RESA för att beskriva gruppen LIVET. Till exempel: *Milstolpe*, *Vägskäl*, *Det tåget har gått*, *Man måste blicka framåt*, *Vilken väg ska jag välja?*, *Du kan aldrig vända om*, *Han har kommit långt i livet*, etc.

Sådana här grupper, eller domäner, av metaforförbindelser brukar man kalla för **domänmappning** (*cross-domain mapping*). Det beskrivande ordet kallas för source domain

(Kövecses 2010) eller **källdomän** (Svanlund 2001) och betecknar ofta någonting konkret. Det beskrivna ordet, eller target domain alternativt **måldomän**, betecknar ofta någonting abstrakt. I exemplet LIVET ÄR EN RESA är RESA (något konkret) källdomän, medan LIVET (något abstrakt) är måldomän.

Lakoff & Johnson delar upp metaforerna i tre grupper: strukturella, orienterande och ontologiska metaforer. Strukturella metaforen är när ett koncept står för ett annat, som i exemplet LIVET ÄR EN RESA, där resan får beskriva livet. Andra exempel på strukturella konceptuella metaforer är TEORIER ÄR BYGGNADER (*konstruera en teori, bygga vidare på idén, tankebyggnad*, etc.) och IDÉER ÄR FÖDA (*smälta vad som sagts, sätta tänderna i något, svälja någons version av händelsen*). Orienterande metaforer skiljer sig från strukturella genom att de, istället för att strukturera en domän efter en annan domän, organiserar metaforerna utifrån en fysisk orientering. Exempel på detta är HAPPY IS UP; SAD IS DOWN (*I'm feeling down, My spirits rose, I fell into depression*) och MORE IS UP; LESS IS DOWN (*My income rose, He is underage, Turn the heat down*). Ontologiska metaforer är när en abstrakt företeelse får fysiska egenskaper, till exempel *inflationen hotar ekonomin* och *cancern knäckte honom*. De är ett sätt att betrakta händelser, aktiviteter, känslor och idéer som enheter. Dessa brukar normalt sett inte ses som metaforer eftersom de inte säger särskilt mycket om hur vi känner för något.

Inom varje konceptuell metafor finns både nyskapande och döda, eller sovande, metaforer. I metaforen DEBATT ÄR STRID (ARGUMENT IS WAR) hittar vi exempelvis uttryck som *vinna/förlora en debatt, attackera en meningsmotståndare* och *drabba samman*. Enligt Hans Jonsson (2003) är det första exemplet en död metafor, det andra en sovande metafor (den är inte riktigt död ännu) och det sista en levande metafor. Vissa metaforer, som till exempel ordet *växthuseffekten*, får oss länge att associera både till grundbetydelsen *växthus* och den nya betydelsen *klimathot*. Andra har tappat sin grundbetydelse och helt smält in i språket. Ett exempel på det är adjektivet *överbäggande*, som har stabiliserats i sin nya betydelse och inte längre får oss att tänka på verbet *väga*.

Man kan säga att metaforen tar plats där det finns likheter. Två liknande världar förenas genom en metafor. Ett exempel är tidigare nämnda IDÉER ÄR FÖDA, där idéer hör till fältet *Hjärnan* och föda till fältet *Kroppen*. Föda kommer in i kroppen liksom idéer kommer in i hjärnan. Det är den här likheten som gör det tacksamt att göra metaforer på det här ämnet. Jan Svanlund (2001) menar dock att likheter inte är nödvändiga för att en metafor ska vara möjlig. Det skulle i så fall innebära att det bara finns en viss mängd metaforer att skapa eftersom det finns en viss mängd likheter i verkligheten. Ofta finns det fler olikheter i metaforen än vad det finns likheter.

Som tidigare nämnts är metaforer tecken på hur man uppfattar fenomen i samhället. Det innebär att en metafor som förstås av en människa helt kan gå förbi en annan människa, med en annan uppfattning av verkligheten. Metaforer kan därför skilja sig en hel del mellan olika språk och kulturer, någonting som är relevant att ha i bakhuvudet i den här uppsatsen. Den ryska världsbilden stämmer inte alltid överens med den svenska och det tar sig uttryck i metaforerna. Lakoff & Johnson skriver:

”Since much of our social reality is understood in metaphorical terms, and since our conception of the physical world is partly metaphorical, metaphor plays a very significant role in determining what is real for us.” (Lakoff & Johnson 1980:146)

3.1.1 Metafortyper

Det finns olika typer av metaforer. Skljarevskaja (1993) nämner olika semantiska sfärer: *Föremål* (*предмет*), *djur* (*животное*), *människa* (*человек*), *den fysiska världen* (*физический мир*), *den psykiska världen* (*психический мир*) och *abstraktion* (*абстракция*). Metaforer skapas när ett ord ur en grupp får betydelsen av ett annat ord, i samma eller en annan grupp. Till exempel kan det se ut såhär: *каскад звуков* (*en kaskad av ljud*). Detta är ett exempel på en metafor av följande typ: *Föremål* → *Den fysiska livet*. På vänster sida om pilen finner vi det beskrivande ordet, källdomän, och på höger sida det beskrivna ordet, måldomän. Vi ser alltså att man använder ett ord för ett föremål, i det här fallet *каскад*, för att beskriva någonting från den fysiska världen, *звук*.

Skljarevskaja skriver vidare att alla grupper inte kombineras och vissa kombineras i ett led men inte i det motsatta. De regelbundna kombinationer som finns är: *Föremål* → *Föremål*, *Föremål* → *Människa*, *Föremål* → *Den fysiska världen*, *Föremål* → *Den psykiska världen*, *Föremål* → *Abstraktion*, *Djur* → *Människa*, *Människa* → *Människa* samt *Den fysiska världen* → *Den psykiska världen*. Det finns också några oregelbundna metaforer som inte är särskilt vanliga men ändå förekommer: *Djur* → *Föremål*, *Djur* → *Djur*, *Djur* → *Den psykiska världen*, *Människa* → *Djur*, *Den fysiska världen* → *Den fysiska världen* samt *Den fysiska världen* → *Människa*.

Till de regelbundna metaforerna hör också kombinationen *Föremål* → *Djur*, även om den inte är lika vanlig som de övriga. Det kan också tilläggas att den vanligaste metaforen av föremålsmetaforerna är *Föremål* → *Den psykiska världen*, enligt Skljarevskajas undersökning (1993).

Exempel:

Föremål → *Föremål*

перина снега (fjäderbolster av snö), шёлк волос (hår av silke)

Föremål → *Människa*

тюфяк (madrass → mes), дуб (ek → träskalle)

Föremål → *Den fysiska världen*

струя света (en ljusstråle), комок в горле (en klump i halsen)

Föremål → *Den psykiska världen*

облако печали (sorgemoln), лекарство от любви (kärleksmedicin), дно души (själens botten), багаж знаний (ett bagage av kunskaper)

Föremål → *Abstraktion*

цепь событий (en händelsekedja), гора времени (ett berg av tid)

Djur → *Människa*

курица (höna → unkyrygg), крокодил (krokodil → ful person)

Människa → *Människa*

людоед (kannibal), ангел (ängel)

Den fysiska världen → Den psykiska världen

ночь в мыслях (natt i tankarna), расцвет таланта (talangens blomning)

I den semantiska sfären för *Den fysiska världen* finns en undergrupp som heter *воздействия на органы чувств* (påverkan på känsloorganen). Här bör smakmetaforerna *горький*, *сладкий* och *кислый* höra hemma. Det innebär att alla metaforer jag hittar i min undersökning kommer att ha *Den fysiska världen* på vänster sida om pilen.

3.1.2 Metaforer i tidningsspråket

Dagstidningar skriver mycket om politik och därför har jag varit beredd på att hitta många politiska metaforer. Det politiska språket i ryska tidningar har relativt nyligen blommat ut och detsamma gäller således också för de politiska metaforerna. Även om politiska metaforer alltid funnits så var det först runt år 1985 som de fick ett stort genomslag, i och med att Gorbatsjovs glasnost trädde i kraft (Baranov & Karaulov 1991).

Enligt Anders Sandströms slutsatser i uppsatsen ”En jämförelse av ryska och svenska politiska metaforer i tidningsspråket”(2009) använder sig ryska tidningar av fler metaforer än svenska tidningar. Han menar att en orsak kan vara att den politiska debatten är hetare i Ryssland än vad den är i Sverige och att detta påverkar hur pressen beskriver politiken. En annan orsak tror han kan vara att det finns ett större avstånd mellan de politiska partierna i Ryssland än vad det finns i Sverige (2009:32).

Han ser en tendens till en större användning av negativt laddade metaforer i de ryska tidningarna jämfört med de svenska (ibid.). Han konstaterar också att metaforer gällande mat och djur är vanligare i Ryssland (ibid.).

Att mat förekommer mer i ryska politiska metaforer är en viktig observation inför den här undersökningen. Man kan anta att smakmetaforer kommer att följa matmetaforernas mönster, särskilt med vetskapen att metaforer som brett fenomen förekommer mer i ryska tidningar än i svenska.

Baranov & Karaulov (1991) delar in de politiska metaforerna i följande grupper efter tema: *Krigsmetaforer, spelmetaforer, mekanismmetaforer, organismmetaforer, växt- och trädmetaforer, familjemetaforer, sportmetaforer* samt *teatermetaforer*. Sandström har förutom dessa med följande grupper: *Sjukdomsmetaforer, matmetaforer, väg-, rörelse- och områdesmetaforer, byggnads- och konstruktionsmetaforer, djurmetaforer* samt *vädermetaforer*. Jag kommer i den här uppsatsen att på liknande vis dela in smakuttrycken i grupper efter tema.

3.2. Semantisk förändring

Semantik är teorin om språklig betydelse. **Semantisk förändring** är således när ord får nya eller förändrade betydelser. Denna process är nära knuten till metaforer. Sören Sjöström (2001) ger som exempel på semantisk förändring ordet *fallskärm*, som gått från att bara beskriva föremålet man tar på sig när man hoppar ut från ett flygplan till att även beskriva ett stort avgångsvederlag. Metaforer ger ofta upphov till sådana förändringar och när ett ord eller uttryck väl fått en ny betydelse som lexikaliserats glömmer man ofta att det från början var en metafor.

Relationen mellan det betecknande och det betecknade uttrycket är inte huggen i sten. Det finns därför aldrig något hinder för en semantisk förändring. Att språket inte löper helt amok därvid beror på att det även finns **konventioner** i språket, dvs. en uppfattning om vad som är

korrekt att göra och säga. Sjöström menar att det för att tillhöra den språkliga gemenskapen krävs att man kallar en hund för just hund och inte katt.

Sjöström räknar upp tre olika typer av semantiska förändringar:

1. Uttrycket förändras p.g.a. en förändrad attityd eller kunskap hos språkanvändarna. Exempel: *Neger* (betraktas numera som ett skällsord) och *säl* (istället för sälhund, när man kom på att en säl inte var en slags hund).
2. Uttrycket utvidgas till att omfatta nya referenter. Exempel: *Fallskärm* och *bläddra* (bläddra mellan TV-kanalerna).
3. Uttrycket begränsas till att omfatta färre referenter. Exempel: *Mögelhund* (ett nytt ord med det gamla ordet hund som en av rötterna).

Orsakerna till att ord får nya betydelser kan vara antingen **interna** eller **externa**. Med interna menas sådant som har med den språkliga verksamheten att göra. Pratar man om externa orsaker handlar det om mer medvetna kulturella förändringar. En semantisk förändring reflekterar alltid på något sätt en kulturell, social eller historisk förändring, vare sig dessa förändringar är medvetna eller undermedvetna. Sören Sjöström uttrycker detta när han skriver att språket inte är ”en självständig organism utan reflekterar förändringar hos människan och hennes omvärld” (2001:45). Språket förändras tillsammans med människan.

Sjöström påpekar att den semantiska förändringen sällan leder till att den tidigare betydelsen helt skrotas. Tvärtom är polysemi, dvs. att ett ord kan användas inom flera olika semantiska fält, en vanlig effekt av förändringen. För den här uppsatsen är detta intressant information då de ord som undersöks passar in under den här beskrivningen. De har både anammat en ny betydelse (en metaforisk sådan) samt behållit den ursprungliga betydelsen (adjektiven används fortfarande för att beskriva smak).

3.2.1. Kollokationer

Eftersom den här uppsatsen bygger på adjektiv + substantiv-konstruktioner, där adjektivet är beständigt och följs av en mängd olika substantiv, kan det vara värt att ta upp begreppet **kollokationer**. En kollokation är en gruppering av ord som ofta förekommer tillsammans, eller mer exakt ”förhållandet att ett ords betydelse är beroende av betydelseerna hos andra ord som ofta förekommer i dess närhet” (Rosqvist 2011). Adjektiv + substantiv-konstruktionen är bara en av flera former som kollokationer kan anta. I det här fallet är adjektivet kollokatoren och substantivet basen. Man brukar även tala om **Magn** och **AntiMagn** i de här fallen, där det förstnämnda innebär att adjektivet betyder ’hög grad’ och det sistnämnda ’låg grad’. Bodil Rosqvist (2011) ger bland annat exemplet *bitter fiendskap* där *bitter* är ett Magn-adjektiv: det är en hög grad av fiendskap. I uttrycket *bitter smak* har *bitter* sin grundläggande betydelse av ’något som smakar beskt och skarpt’ och det kan därför inte vara en kollokation.

Metaforer förekommer ofta som kollokationer. Det finns vissa bundna förbindelser där adjektiv och substantiv följer varandra och det är dessa som kommer att studeras i den här uppsatsen.

3.3. Smakuttrycken

Som betydelser för *вкус* (*smak*) anges: (1) förmannelsen av hur slemhinnan på tungan irriteras av olika ämnen, (2) känslan av skönhet och elegans samt förmågan till estetisk värdering, (3) anlag, intresse eller kärlek till någonting samt (4) en kombination av

uppförande och stil (Kostiajev 2007). Den första betydelsen är den grundläggande medan de övriga är sprungna ur ordet som metaforiska betydelser.

3.3.1. Горький

I den ryska ordboken BTS (1998)¹ skrivs om *горький* (*bitter, besk*): «Имеющий острый, неприятный, едкий вкус, свойственный хине, полыни, горчице» (”har stark, obehaglig, frätande smak, karakteristisk för kina, malört och senap”)

Den första betydelsen handlar således om smak. Vi möter den i ordkombinationer som *горькая водка* (*bitter vodka*), *горький миндаль* (*en bittermandel*) och *горький перец* (*bitter peppar*).

Därefter ges betydelsen *горестный, тяжёлый* (*sorglig, tung*) och exempel som ges är *горькая судьба*, *горькая доля*, *горькая участь* (*ett bittert öde*), *горькая правда*, *горькая истина* (*en bitter sanning*), *горькие чувства* (*bittra känslor*), *горькие мысли* (*bittra tankar*), *горькие воспоминания* (*bittra minnen*), *горькое признание* (*ett bittert erkännande*), *горькое раскаяние* (*en bitter ånger*), *горький смех* (*ett bittert skratt*), *горькие слёзы* (*bittra tårar*), *убедиться на горьком опыте* (*övertygas av bitter erfarenhet*).

Det kan också användas för att beskriva en olycklig person som drabbats av en svår sorg, till exempel: *горькая сирота* (*ett olyckligt föräldralöst barn*) eller *горькая я, несчастная!* (*sorgsna, olycksdrabbade jag!*).

Därefter återfinns uttrycken *горький* eller *горькая пьяница* (*alkis*) och *пить горькую* (*supa*). I ordboken står även det substantiverade adjektivet *горькая* (*vodka, brännvin*).

Det idiomatiska uttrycket *надоесть хуже горькой редьки* (*tråka ut värre än en bitter rättika*) betyder att man är väldigt trött på någonting.

Adverbet *горько* (*bittert, beskt*) tar, liksom adjektivet, först upp ordet i sin grundbetydelse, till exempel *во рту было горько* (*det smakade beskt i munnen*). *Горько* nämns även i överförd betydelse i meningarna *было горько, что мечта не осуществилась* (*det var bittert att drömmen inte förverkligades*) samt *мне горько видеть тебя в таком состоянии* (*det är jobbigt för mig att se dig i ett sådant tillstånd*). *Горько* är också något man av tradition ropar vid bordet på bröllop när man vill att de nygifta ska kyssas. Detta för att vinet i annat fall blir beskt.

Om man går till en större ordbok, BAS (1950-1965), hittar man fler exempel där *горький* står i sin grundform: *горькие лекарства* (*beska mediciner*), *горькие пилюли* (*beska piller*) – som även används i överförd betydelse – och *горькая отравка* (*ett bittert gift*). Även *горький запах* (*en besk lukt*) och *горький дым* (*en bitter rök*) räknas till ordets grundbetydelse.

Ett uttryck som förekommer i båda ordböckerna är *выпить горькую чашу чего-либо* (*dricka ur någots bittra bägare*), till exempel: *выпить до дна горькую чашу испытаний* (*dricka ända till botten ur prövningens bittra bägare*).

Som andra och mer bildlig betydelse beskrivs ordet som *полный горя, тяжёлый, бедственный* (*full av sorg, tung och svår*). Förutom tidigare nämnda uttryck ges vi här exemplet *горькая жизнь* (*ett bittert liv*). Vidare finns *горькая улыбка* (*ett bittert leende*), *горькая усмешка* (*ett bittert flin*), *горькие слова* (*bittra ord*) och *горькие речи* (*bittra tal*).

Även i Norstedts rysk-svenska ordbok har *горький* som förstabetydelse ’bitter’ eller ’besk’ om smak. Därefter nämns ordet i kombination med huvudordet som betyder känsla: *горькое разочарование* (*bitter besvikelse*). *Горький* kan också betyda olycklig eller eländig i

¹ Se lista över förkortningar i denna uppsats på sid. 31

vardagliga sammanhang. I övrigt skrivs det om tidigare nämnda exempel, de flesta av dem är i form av just metaforer. Vi ser att *горький* har gått från att beskriva smak till att beskriva helt andra företeelser och ofta abstrakta känslor.

Enligt Grigorjeva (2004) får smakuttrycken på ryska alla en negativ betydelse när de förekommer som metaforer. Metaforer är ju inte sällan ett sätt att föra fram kritik, antingen direkt eller på ett sarkastiskt sätt. *Горький* får i metaforsammanhang ofta betydelsen 'sorglig', 'tung' eller 'otrevlig'. Exempel på uttryck är: *горький запах политики* (politikens bittra lukt), *горькие времена* (bittra tider) och *горькие ошибки политиков* (politikernas bittra misstag) (2004:61).

Om man breddar perspektivet och även tittar på engelskan kan man hitta en del intressanta användningsområden när det gäller smakuttrycken. Enligt Poprjaduchina (2006) kan det engelska ordet för *горький* (*bitter*) i metaforsammanhang delas in i följande grupper efter innebörd: förstärkning av en betydelse (*a bitter disappointment*), väder (*the bitter weather*), något smärtsamt eller något som har med sjukdom att göra (*the conflict is bitter*), beskrivning av en sinnesstämning eller atmosfär (*her voice bitter with anger*) samt beskrivning av ett föremål (*the bitter cold smoke of wood*).

3.3.2. Bitter

I SAOB (1916) beskrivs adjektivet *bitter* som "en viss, i allmänhet oangenäm, tämligen obestämd blandsmak, i allmänhet sammansatt af beskt och salt". Bitter har, liksom ryskan, smaken som förstabetydelse: någonting smakar beskt och skarpt, till exempel *en bitter eftersmak* och *bitter choklad*. Andrabetydelsen kännetecknas av att ordet beskriver "nedstämda eller hatiska känslor": *på sin ålderdom blev han alltmer bitter och isolerad, hon grät bittert över förlusten*. Det kan även beskriva en handling som i uttrycket *ett bittert leende*, som vi också stötte på i ryskan. Det kan också vara någonting som är själsligt smärtsamt: *en bitter saknad, de kämpade till det bittra slutet*.

Som tredje betydelse anges någon form av oförsonlighet, till exempel: *bittra strider, bittra fiender, en bitter kamp*.

Andra exempel från denna ordbok samt från SAOB 2009 är *en bitter köld, en bitter rök, vara bitter mot någon, ett bittert hat, en bitter kritik, en bitter ton, bittra tjurar, bitter smärta, bitter sorg, bittra erfarenheter, bittra lidanden, bittra öden, bittra stunder, en bitter död* samt *den bittra verkligheten*.

3.3.3. Besk

Ordet *besk* är i betydelsen nära besläktat med ordet *bitter*. Om någonting är beskt så har det "en smak som påminner om malört, kinin eller pomeransskal" (SAOB 1999). Te kan smaka beskt, liksom en mörk öl. Ordet kan beskriva yttranden eller någonting som är svårsmält, som i meningen *den beska sanningen är att vi lever över våra tillgångar*. Besk används också i uttryck som handlar om eftertanke: *filmens våldsscener lämnade en besk eftersmak*. En besk person är någon som är svår att ha att göra med, sväljer det beska pillret gör man när man måste utstå någonting obehagligt och en besk läxa är jobbig att lära sig. Besk är också, liksom *горькая*, ett substantiv som står för brännvin kryddat med malört.

3.3.4. Сладкий

Ordet står för den smak som ligger närmast socker eller honung – den söta. Det är den betydelse vi hittar först i BTS (1998): *сладкие ягоды* (söta bär), *сладкий сок* (söt saft),

сладкое вино (sött vin), сладкий чай (sött te), etc. Det kan också beskriva en lukt eller någonting som smakar gott (utan att det nödvändigtvis är sött).

I talspråk används *сладкий* ibland för att beskriva att någonting är nedsmutsat med någonting sött, till exempel sylt eller honung. Exempel på detta är *сладкие губы (läppar som är nedsmetade med något sött)* och *сладкие руки (händer nedsmetade av något sött)*. Det kan beskriva en känsla av välmående eller lycka, som i uttrycken *сладкий миг, сладкое мгновенье (ett fint ögonblick), мечты о сладкой жизни (drömmar om det ljuva livet), спать сладким сном (sova sött), сладкие грёзы (ljuva dagdrömmar), сладкий поцелуй (en söt kyss), сладкие воспоминания (söta minnen), сладкая мука, сладкое страдание (det sötsura lidandet), сладкая тоска, сладкая печаль (en sötsur sorg), сладкое прошлое (det ljuva förflutna), сладкое чувство (en söt känsla), сладкая боль (en sötsur smärta) samt сладкие слёзы (glädjetårar).*

Ordet kan också ha en mer negativt laddad innebörd som används för att beskriva något inställsamt och sliskigt. Exempel på detta är: *глаза у него делались чрезвычайно сладкими (hans blick blev ytterst sockersöt), сладкие комплименты (söta komplimanger), сладкая улыбка (ett sötsliskt leende), сладкий взгляд (en sockersöt blick), сладкие речи (sockersöta tal), сладкий голос (en söt röst) och сладкие стихи (ljuva dikter).*

Сладкий kan också vara någonting man kallar någon som står en nära. Synonymer är *милый (söt, rar) och дорогой (kär)*. Adverbet *сладко* används, liksom adjektivet, i både direkt och överförd betydelse: *сладко есть (äta sött), сладко в сердце (varmt i hjärtat), сладко улыбнуться (le sött), ему не сладко (han har det inte lätt) samt сладко поёт скрипка (fiolen sjunger sött)*. Substantivet *сладкое* betecknar olika sorters sötsaker: kakor, desserter och andra typer av bakverk. *Сладкий* finns även i kombinationer som bildar substantiv: *сладкий перец (paprika) och сладкий лук (rödlök)*. Detta är så kallade döda metaforer.

Enligt Grigorjeva har *сладкий*, liksom *горький*, en negativ innebörd när det används som en metafor och kan delas in i grupper utefter tre olika betydelser: 'Lögnaktig/falsk', 'orealiserbar' samt 'lönsam/vinstgivande'. Exempel ur den första gruppen är *сладкие речи политиков (politikernas sockersöta tal) och сладкие обещания политиков (politikernas sockersöta löften)*. Ett fall där *сладкий* får betydelsen 'orealiserbar' eller 'ogenomförbar' är i meningen *сладкие грёзы западных политиков (västpolitikernas söta önskedrömmar)*. Exempel på den sista gruppen är *сладкая должность (en lönsam tjänst) och сладкий запах бензина (den vinstgivande doften av bensin)*. Grigorjeva (2004) nämner också de ironiska uttrycken *сладкие бомбы (söta bomber) och сладкий террор (söt terror)*, då man pratar om de tårtor som kastas på kändisar, politiker och affärsmän i protest.

Det förekommer också att man använder *горький* och *сладкий* i samma mening eller sammanhang för att på ett uttrycksfullt sätt måla upp en innebörd, exempelvis i meningarna *горькая правда – сладкая ложь (den bittra sanningen – den ljuva lögnen) och сладкое доверие с горьким сомнением (en ljuv tillit med ett bittert tvivel)* (Grigoreva 2004:62).

I engelskan delar Poprjaduchina (2006) in ordet *sweet (söt)* i följande betydelsegrupper: beskrivning av ett föremål (*a sweet old-fashioned proposal*), en utsliten eller död metafor (*sweet heaven*), beskrivning av en människa (*a sweet kid*) samt beskrivning av känslor (*sweet pain of yearning*).

3.3.5. Söt

Liksom *сладкий* beskrivs söt i ordboken (SAOB 2002) som någonting som smakar som socker eller honung. Det kan vara söta karameller eller en söt kaka. Det är också vanligt att göra en liknelse och säga att någon är *söt som socker* eller *söt som honung*. Också vatten kan vara sött – i bemärkelsen att det inte är salt. Sött står i motsats till alla de övriga smakuttrycken: bittert, beskt, surt och salt.

Som andrabetydelse beskriver ordet någon som har ”ett näpet och angenämt utseende”, till exempel *en söt kattunge, barnets söta fingrar, små söta pojkar i sjömanskostym* eller *hon är så söt att man kan äta upp henne*. Det kan också syfta på ett tilltalande utseende. Någon kan ha *ett sött leende, ett sött ansikte* eller *söta fräknar*. Föremål kan vara söta, som *en söt klänning* eller *söta små sidenskor*. Ordet kan också användas i vädjande fraser eller om man ber någon om någonting, som i exemplet *men söta lilla du!*, eller så kan det beskriva någon som är älskvärd, vänlig eller hjälpsam: *att vara söt mot någon, göra något sött* eller *säga ett sött ord*.

Man kan även på svenska *sova sött*, det vill säga lugnt och fridfullt. Ordet kan också syfta på olika angenäma hörselintryck, såsom *söta harpor* eller *söt accent*. Det kan, på samma sätt som i ryskan, syfta på en person som man håller av: *min söte vän, min söta mor, söta du*. I uttrycken *en söt ö* och *en söt stad* syftar ordet söt på ett vackert landskap.

Slutligen kan adjektivet få en nedsättande innebörd där det, precis som i ryskan, får betydelsen insmickrande och fjäskig: *söt i munnen, tala sött om för mig, göra sig söt* samt *söta ord och löften*. I vardagliga sammanhang kan söt ibland få en ironisk betydelse och betyda ‘elak’, som i exemplen *det var allt sött gjort* och *det är just en söt juvel*.

3.3.6. Кислый

Det sista adjektivet i den här undersökningen – *кислый (sur)* – beskrivs på följande sätt i BTS: «Имеющий своеобразный острый вкус, напоминающий вкус лимона, уксуса, клюквы и т.п.» (”Har en säregen skarp smak som påminner om smaken av citron, ättika, tranbär o.d.”) Kombinationer som nämns är bland andra *кислое яблоко (ett surt äpple)* och *кислое вино (ett surt vin)*. Det kan också beskriva någonting som blivit surt genom jäsning eller syring: *кислое тесто (en sur deg)*, *кислый хлеб (surt bröd)*, *кислая капуста (surkål)*, *кислые щи (surkålssoppa)* och *кислое молоко (surmjölk)*.

Ordet kan också stå för någonting som innehåller syra, koldioxid eller väte: *кислый раствор (en sur lösning)*, *кислая вода (surt vatten)*, *кислые ключи (sura källor)*, *кислая соль (surt salt)*.

I överförd betydelse uttrycker *кислый* missnöje, otillfredsställelse eller nedstämdhet. Exempel på detta är *у него такой кислый вид (han ser så sur ut)*, *посмотреть кислым взглядом (kasta en sur blick)*, *быть в кислом настроении (vara surmulen)* samt *она сегодня какая-то кислая (hon verkar vara lite sur idag)*. Det kan också beskriva väder och står då ofta för regnigt och dystert väder, som i uttrycken *кислая сырость (en sur fukt)* och *кислая весна (en sur vår)*.

Som ytterligare exempel på ordets metaforiska betydelser finns *кислая улыбка (ett surt/ansträngt leende)*, *кислое лицо (ett surt ansikte)*, *кислая гримаса (en sur grimas)*, *кислая жизнь (ett surt liv)*, *кислое выражение лица (ett surt ansiktsuttryck)*, *кислое расположение духа (en sur sinnestämning)* samt *кислые плоды аграрной политики (jordbrukspolitikens sura frukter)*.

Adverbet *кисло* (*surt*) fungerar på samma sätt: *он кисло улыбнулся* (*han log ansträngt*), *небо хмурилось кисло* (*himlen mörknade surt*). Grigorjeva (2004) adderar dessutom den sursöta kombinationen *кисло-сладкая политика* (*den sötsura politiken*) till listan. Det är ett negativt laddat begrepp som syftar till att dela upp muslimer i grupper om ”bra” och ”dåliga” (2004:62).

Vänder vi oss återigen till engelskan och Poprjaduchinas undersökning ser vi att man även kan dela in kombinationer med ordet *sour* (*sur*) i olika grupper efter betydelse: när det beskriver något otrevligt (*it made him look sour*), något som försämras (*relationships can turn sour*), utseendebeskrivning (*black sour emotions*), människolukt (*her sour smell*) samt förekomma i form av en utsliten metafor (*so I can't see it as a form of sour grapes*) (Poprjaduchina 2006).

3.3.7. Sur

Sur handlar först och främst om smak. Den beskrivs som ”skarp, stickande, syrlig och mer eller mindre obehaglig” (SAOB 1999). Om en lukt är sur luktar det ungefär som ättika, citron, omogen frukt eller något ruttet eller jäst ämne. Exempel där sur används om smak på det här sättet är *sura apelsiner* och *sura uppstötningar*. Om någonting smakar eller luktar skämt eller jäst kallas det också surt, som i *sur mjölk* eller *en sur disktrasa*. Ordet kan också syfta på någonting som innehåller syra, till exempel *sura sjöar*. Liknelser som *sur som en citron* och *sur som ättika* innebär att någon är på väldigt dåligt humör. Sur finns också i uttryck som *göra livet surt för någon* (förstöra livet för eller skapa problem för någon), *komma surt efter* (få obehagliga konsekvenser senare) samt *surt förvärvade pengar* (med stor möda förvärvade pengar).

På svenska finns också en betydelse som inte återfinns på ryska, nämligen som synonym till blöt eller fuktig: *vara dyngsur/genomsur*, *en sur motor*, *en sur tobakspipa*.

En vanlig överförd betydelse för sur är när en person är irriterad eller grinig. Man kan vara sur, bli sur på någon annan, tycka att något känns surt, kasta en sur blick eller omringas av sura miner.

4. Operationalisering

De ord jag kommer att söka på är *горький*, *сладкий* och *кислый* i den ryska korpusen. Då kommer givetvis alla former av adjektiven med, såsom *горькая*, *сладкого*, *кислыми* osv. I den svenska korpusen kommer jag att söka på orden *bitter*, *besk*, *söt* och *sur*. Då ingår också former som *bittra*, *beskt* osv. Liksom i de ryska sökningarna tar jag bara med adjektiv som följs av ett substantiv, någonting jag själv gallrar ut eftersom det inte finns någon teknisk möjlighet att göra det i korpusen.

Poprjaduchina skriver att de tre adjektiven inte heller behöver studeras som adjektiv hela tiden. De kan lika gärna ta formen av ett substantiv (*bitterhet* – *горечь*) eller ett verb (*att surna* – *киснуть*) (2006:3). Däremot påpekar hon att adjektiv gör sig bäst i studier av sådana här typer av metaforer och därför är det just adjektivformen jag kommer att använda mig av i min undersökning.

Jag kommer inte att använda mig av ord som *сладковатый* och *кисловатый*, då dessa – efter en snabb sökning – nästan enbart genererar fraser av typen *кисловатый вкус* (*sur smak*) och *горьковатый напиток* (*besk dryck*). Det blir inte heller särskilt många träffar i korpusen. En avgränsning kommer också att göras när det gäller adjektiv som bitterljuv,

sockersöt och surmulen då dessa är utgreningar ur grundordet och saknar ryska motsvarigheter.

Under arbetets gång kommer jag att välja ut de ordkombinationer som uppfyller ovanstående krav. Jag kommer inte att i första hand studera hur frekventa metaforerna är utan fokus ligger på vilka olika sorters metaforer som finns. Jag kommer att försöka sortera in dem i grupper utifrån vilka typer av metaforer jag hittar. Resultatet kommer sedan visa hur många olika sorters metaforer de båda språken har och i vilka grupper de är vanliga (vilka företeelser, känslor eller varelser de beskriver).

Exempel:

I *сладкое вино* (sött vin) står *сладкий* i sin grundform (vin kan smaka sött) och är inte en metafor. Därmed utesluts den och liknande formuleringar ur undersökningen.

Сладкий запах (söt doft) kommer att ingå i undersökningen beroende på vad det följs av. I ett fall finns *сладкий запах патоки* (den söta doften av sirap). Denna ordkombination kommer inte att ingå eftersom sirap är någonting man kan äta och som smakar sött. Ordet *сладкий* används här i sin grundbetydelse. Om det däremot står *сладкий запах победы* (segerens söta doft) så är det en metafor och kommer att ingå i undersökningen.

Meningar som *сладкое казалось пресным, кислое — горьким* (det söta tycktes smaklöst och det sura beskt) kommer inte med eftersom det av sammanhanget att döma handlar om hur mat smakar och är därmed ointressant.

Vidare kommer titlar med såsom filmen *Сладкая жизнь* (Det ljuva livet) och visan *Balladen om herr Fredrik Åkare och den söta fröken Cecilia Lind*, då detta är uttryck som i övrigt används. Att något ger upphov till ett namn eller en titel tyder på att det är vanligt förekommande i språket och inte bara ett lösryckt uttryck.

Сладкая жизнь används också, förutom att beskriva ett ljuvt liv, för att beskriva ett liv fyllt med sötsaker – ett uttryck som på omvänt vis får mottagaren att associera till metaforbetydelsen. Detta exempel kommer inte att komma med i undersökningen i den betydelsen. Det syftar på något sött i ordets direkta betydelse, även om livet i sig inte smakar sött. Detsamma gäller ordkombinationen *сладкое королевство* (sött kungarrike) i betydelsen chokladfabrik.

5. Resultat

5.1. Горький, bitter, besk

Jag börjar med att redovisa *горький* (bitter, besk), eftersom det är det mest omfattande adjektivet, och avslutar med *кислый* (sur) som har minst antal exempel.

När det kommer till bitter-gruppen (*горький, bitter, besk*) finns det ett relativt jämt antal metaforer mellan språken. Eftersom det rör sig om två svenska adjektiv väger det över på den svenska sidan. Antalet ordkombinationer för *горький* är 87 stycken, för *bitter* 91 och för *besk* 17. En tendens är dock att de ryska smakmetaforerna förekommer oftare, om än i inte lika många varianter.

De allra flesta av bitter-metaforerna återkommer både i ryskan och svenskan. De kan delas in i likartade grupper och vissa uttryck är exakt likadana. Däremot skiljer sig uttrycken inom grupperna och vissa grupper som finns på ryska återfinns inte i svenskan och tvärtom.

5.1.1. Attityd

Detta är en bred kategori som jag därmed delat in i tre underkategorier, alla vilka finns representerade i de tre adjektiven. Underkategorierna är: ”Känslor”, ”Uttryck” samt ”Skämt och skratt”.

Om man börjar med känslor så finns dessa framför allt när det kommer till *горький* och *bitter*. *Besk* bjuder bara på en *besk insikt* (*горькое понимание*) vilket knappt ens kvalificerar sig som en känsla.

Både *горький* och *bitter* sätts ihop med ordet *besvikelse*: *меня ожидало горькое разочарование* (*en bitter besvikelse väntade mig*) och Anders Gustafssons OS-dröm slutade i *bitter besvikelse* (*олимпийская мечта Андерса Густафссона закончилась горьким разочарованием*). I övrigt skiljer de sig åt. Till de ryska ordkombinationer som påträffades i korpusen hör *горькое удовлетворение* (*bitter tillfredsställelse*), *горькая убежденность* (*bitter övertygelse*), *горькая любовь* (*bitter kärlek*), *горькое сожаление* (*bittert medlidande*) samt *надоест кому-нибудь хуже горькой редьки* (bokst. vara tröttare på någon än på en *bitter rättika* – *нågot står en upp i halsen*). De svenska metaforerna består av *bitter förgrändhet* (*горькая ожесточённость*), *bitter saknad* (*горькая тоска*), *bitter skuld* (*горькая вина*) och *bitter tröst* (*горькое утешение*).

I den andra gruppen – ”Uttryck” – har jag inkluderat alltifrån känslouttryck som tårar till språkliga uttryck som ord och berättelse. När det kommer till *besk* är uttrycken inte särskilt emotionella, utan mer officiella: *besk kritik/bitter kritik* (*резкая/горькая критика*), *beska kommentarer* (*резкие комментарии*), *ett beskt besked* (*суровый и неприглядный ответ*¹), *beska uttalanden* (*жесткие высказывания*) samt *ett beskt debattinlägg* (*резкое выступление*). Bland de ryska exemplen hittar vi flera metaforer som påminner om besk-metaforerna, bland annat *горький упрёк* och *горький укор* (*en bitter förebråelse*) som kan liknas vid *besk kritik*. Metaforen *горькая констатация* (*ett bittert konstaterande*) och *горький рассказ* (*en bitter berättelse*) kan på ytan liknas vid *beska kommentarer* och *beska uttalanden*, även om de svenska uttrycken framstår som skarpare och inte så känsloladdade som de ryska. Andra ryska exempel är *горькие слова про изнасилованную власть — это о них, о большевиках* (*de bittra orden om den våldtagna makten – det är om dem, om bolsjevikerna*), *сквозь разговор прорываются горькие фразы* (*genom samtalen letade bittra fraser sig fram*), – *Да не снимаю я порнофильмы!* – *с горькой обидой* *отрекся мятежник порока* (– *Jag gör inte porrfilmer! förnekade upprorsmannen med bitter oförrätt sin last*), *авария на космодроме Плесецк и горькие сетования медиков на пивной алкоголизм молодежи* (*haveriet på kosmodromen Plesetsk och läkarnas bittra klagan på ungdomsalkoholismen när det kommer till öl*), *мордатый дядька-председатель с горькой миной* *сообщил, что финансовые дела в «Мире» сильно пошатнулись* (*den stornäste bjässen till ordförande meddelade med bitter min att finansverksamheten i världen vacklar kraftigt*) samt *лидер ЛДПР сделал удивительно горькое признание* (*ledaren för LDPR kom med ett förvånansvärt bittert erkännande*).

Ett exempel återfinns i både svenskan och ryskan och det rör sig om *горькие слёзы* (*bittra tårar*). I ryskan finns också *горькие крики-рыдания* (*bitter skrikgråt*). Annars förekommer *bitter* i ordkombinationerna *bitter biton* (*горькая нотка*), *bittra tongångar* (*горькие сигналы*), *bittert allvar* (*крайняя серьёзность*) och *bitter klarsyn* (*суровая разумность*).

¹ Här ges bara ett förslag på översättning till ryska. Во многих случаях выбор того или иного варианта при переводе может быть обусловлен контекстом (I många fall kan urvalet av den ena eller andra översättningsvarianten fastställas av kontexten).

Den sista gruppen under ”Attityd” är den som har med leende, skratt, ironi och i vissa fall hån att göra. Gemensamt för alla tre adjektiv är skämtet: *сейчас на шахтах ходит горькая шутка* (just nu vandrar ett bittert skämt runt i gruvorna), *en palestiniere berättar ett bittert skämt för mig* (палестинец рассказывает мне горькую шутку) samt *en tv-sänd lunch som regeringen arrangerade för att lugna allmänheten har i stället blivit föremål för beska skämt* (транслируемый по телевидению обед, который правительство устроило, чтобы успокоить общественность, стал вместо этого предметом горьких шуток). Andra beska skrattmetaforer är *besk humor* (горький юмор) och *besk komedi* (горькая комедия). Bitter och горький möts i ordkombinationer med huvudordet som betyder ’hån’: *девиз звучит как горькая насмешка* (devisen låter som ett bittert hån) samt den svenska motsvarigheten ett bittert hån mot mänsklighetens namnlösa lidande (горькая насмешка против безымянного страдания человечества). Ett sista bittert exempel är *en bitter skämtare*, som på sätt och vis även hör till sammanhanget där bitter beskriver en människa (se nedan).

De ryska exemplen fortsätter med olika typer av skratt och leende: – *Службу таджики тащат на «отлично», — с горькой усмешкой говорит мне офицер* (– Tadzjikernas tjänst släpar på ett ”utmärkt”, säger en officerare med ett bittert flin till mig), *могу только предположить, что это был горький смех по поводу решения судьи* (jag kan bara förmoda att det här var ett bittert skratt med anledning av domarens beslut), *думаю, что он на этот раз уснул спокойно и на следующий день только лишь с горькой ухмылкой* (jag tror att han somnade lugnt den här gången och nästa dag bara med ett bittert flin) samt *у седого чеченца Имали запросы медиков вызывают лишь горькую улыбку* (hos den gråhåriga tjetjenen Imali framkallade läkarnas frågor bara ett bittert leende).

De resterande ryska exemplen i kategorin är *горькая ирония* (bitter ironi), *горький сарказм* (bitter sarkasm) och *горькая складка* (en bitter rynka).

Besk skiljer sig mer från *горький* än vad *bitter* gör i det här breda fältet ”Attityd”. De beska exemplen är statiska och saknar i allmänhet starka känslor. Jag tolkar detta som att *besk* inte har lika mycket känslor i sin betydelse – att något är beskt betyder att det inte är lika jobbigt eller smärtsamt som det är när det är bittert. Det kan också ha att göra med att *besk* i sin betydelse beskrivs som ett uttryck som berör något svårsmält eller manar till eftertanke.

Горький har i särklass flest Attityd-exempel och skiljer sig särskilt från de svenska motsvarigheterna när det kommer till skämtkategorin. Där finns många fler metaforkombinationer och de är framför allt bredare. *Горький* kan på ryska också betyda ’sorglig’, vilket på sätt och vis saknas i svenskan. Det ger ytterligare en nivå till metaforerna och kombinationer som *горькая улыбка* (ett beskt/bittert leende) kan uppkomma där leendet är sorgset, olyckligt eller rent av eländigt.

5.1.2. Erfarenhet

Горький опыт (bitter erfarenhet) är det vanligast förekommande av alla smakmetaforer. Den svenska versionen *bitter erfarenhet* är också frekvent i den svenska korpusen. Det finns däremot ingen *besk erfarenhet*.

En annan svensk version som kan delas in i gruppen ”Erfarenhet” är *bitter upplevelse* (*горький опыт*).

5.1.3. Liv, historia, verklighet

Горькая жизнь (bokst. ett bittert liv) förekommer enbart i den ryska tidningskorpusen. Däremot finns *горькая история* (en bitter historia) och *горькая реальность* (en bitter verklighet) både på ryska och svenska, som i exemplen *история закончилась горько* (historien fick ett bittert avslut), *han som levde den fantastiska drömmen och kraschade med näsan först i den bittra verkligheten* (он, который жил в фантастической мечте и развалился в горькую реальность), *на самом деле это не фантастика, а горькая реальность последних лет* (i själva verket är det här inte fantastik utan de senaste årens bittra verklighet) och *ett tecken på att konstnären kanske inte är så oskyldig utan vill visa att han känner den bittra historien* (признак того, что художник, может быть, не так невиновен, а хочет показать, что он знает эту горькую историю).

5.1.4. Medicin

Besk medicin är en vanlig metafor i svenskan: *det var den egna beska medicinen Västra Frölunda tvingades svälja* (хоккейный клуб Вэстра Фрёлунда заставили проглотить горькое лекарство собственного приготовления). Någon rysk motsvarighet finns inte att hitta i korpusen. Däremot finns två exempel på andra ryska metaforer på medicinområdet: *он лишь ставит горький диагноз: "Мы оказались в громадной пустоте, которую нечем пока заполнить* (han ställer bara en obehaglig diagnos: "Vi befinner oss i ett enormt tomrum som det ännu inte finns någonting att fylla upp med") och *этот упрек надо перенести очень мужественно, проглотить эту горькую пилюлю и понять, почему мы ее заслужили* (vi måste överföra den här förebråelsen på ett väldigt tappert sätt, vi måste svälja *det här beska pillret och förstå varför vi gjort oss förtjänta av det*). På svenska förekommer också *beska piller*. Det finns också *beska droppar* som i meningen *frågan är om Frankrike och president Chirac förmår svälja så beska droppar* (вопрос в том, могут ли Франция и президент Ширак проглотить такие горькие капли). Notera att *besk medicin*, *горькую пилюлю* och *beska droppar* alla förekommer i sammanhang där de ska sväljas.

Bitter finns inte med i några medicinska metaforersammanhang i den svenska korpusen.

5.1.5. Minnen

På svenska finns både *bittra minnen* och *bittra hågkomster*, att jämföra med ryskans *горькая память* (bittert minne). Dessa tar sig uttryck i meningar som *это самая большая и горькая память о войне* (det är det största och bittraste minnet av kriget), *något mindre bittra hågkomster finner man hos de kvalificerade arbetarna* (несколько менее горьких воспоминаний можно найти у квалифицированных рабочих) och *vi har inga döda fäders foton på spiselkransen, inga bittra minnen av Sovjetockupation eller Berlinmur* (у нас нет фотографий мёртвых отцов на камине, нет горьких воспоминаний советской оккупации или Берлинской стены).

5.1.6. Sanning

Det finns *besk sanning* och det finns *горькая правда* (*besk sanning*) men ingen *bitter sanning*. *Горькая правда* återfinns i en mängd olika fall och ter sig som ett etablerat uttryck i ryskan, i högre grad än i svenskan. I ryskan finns också *горькая истина* (*besk sanning*) och *горькая правдивость* (bokst. bitter uppriktighet).

5.1.7. Smak

Det finns exempel att hämta med smak hos alla de tre adjektiven. De härstammar från smak men kan också gestalta smaken i form av en metafor. *Bitter* och *besk smak* förekommer inte i något metaforiskt sammanhang, vilket däremot *горький вкус* gör: *у счастья горький вкус уснуга* (lyckan har en *besk smak* av förskräckelse).

Andra exempel är *bitter eftersmak*, *besk eftersmak*, *bitter bismak*, *besk bismak*, *горький осадок* (*bitter/besk eftersmak*) och *горький привкус* (*bitter/besk bismak*), här representerade i meningarna *оказывается, наш организм не может жить без сладко-горького привкуса риска* (det verkar som att vår organism inte kan leva utan riskens *sötsura bismak*), *горький осадок на сердце у рязанцев остался* (*den bittra eftersmaken stannade kvar i Rjazanmedborgarnas hjärtan*), *дом с bitter bismak* (*приговор с горьким привкусом*), *resultaten kan ge två av Europas mest klassiska lag en bitter eftersmak* (resultatet kan lämna kvar hos de två av Europas mest klassiska lagarna *горький осадок*), *det är lätt att förnimma en besk bismak av nykoloniala ambitioner när man tar ordet i sin mun* (det är lätt att känna *горький привкус* av nykoloniala ambitioner när man tar ordet i sin mun) samt *regeringens mer restriktiva förslag för asylpolitiken lämnar samma beska eftersmak* (regeringens mer restriktiva förslag för asylpolitiken lämnar samma *beska eftersmak*).

Vidare finns ytterligare några exempel som har med mat att göra vars svenska motsvarigheter inte finns med i korpusen. De hör till gruppen "Frukt": *эпоха химического оптимизма прошла, и мы начинаем пожинать ее горькие плоды* (den kemiska optimisismens epok är förbi och vi börjar skörda dess *bittra frukter*), *энергодефицитность Москвы на протяжении последних лет служила самым горьким яблоком раздора между двумя мужчинами* (Moskvas energiunderskott under de senaste åren har tjänat som *stridens mycket bittra äpple mellan två män*) samt *горькая «Малина» светит и губернатору Калифорнии Арнольду Шварценеггеру за «худшую мужскую роль второго плана» в картине «Вокруг света за 80 дней»* (det *bittra hallonet* får också Kaliforniens guvernör Arnold Schwarzenegger för hans "sämsta manliga roll från andra närbilden" i filmen "Jorden runt på 80 dagar"). Det sista exemplet kommer sig ifrån att det finns ett filmpris som heter "Golden Raspberry awards", där pris ges till de sämsta filmerna istället för de bästa. Därmed är *горькая малина* en metafor för det som annars kallas *золотая малина*.

Jag har även lagt till två andra metaforiska exempel här: det ena för att det har med mat och dryck att göra, det andra för att det är någonting man förtär med munnen (oftast). Båda är ryska: *но, испив до конца сию горькую чашу свободы, вдруг очень засомневался* (men efter att ha tömt denna *bittra kalk av frihet* började han plötsligt tveka på allvar) samt *напиток, который испили наши хоккеисты, оказался горьким ядом поражения* (drycken som våra hockeyspelare drack visade sig vara *nederlagets bittra gift*). Giftet har ingen metaforisk motsvarighet i svenskan. Däremot finns det både *bitter* och *besk kalk*: *vi förberedde oss på nederlagets beska kalk när bollen, i en villervalla av spelare, halkade på en häl och gick i mål* (vi *готовились к горькой чаше поражения*, когда мяч в суматохе среди игроков скользнул по пятке и вошёл между воротами) samt *under ett besök i den amerikanska OS-truppens träningscentrum berättade Bush för idrottsmännen att han hade smakat segerns söta men också tömt förlustens bittra kalk* (во время посещения спортивного центра американской олимпийской команды, Буш рассказал спортсменам, что он *вкусил не только сладость победы, но и испил горькую чашу поражения*). Båda de svenska exemplen har med sport och nederlag att göra, liksom ryskans.

Smakmetaforer om smak finns alltså i både ryskan och svenskan. Däremot har inte svenskan den matbetydelse som återfinns i ryskan. Detta resultat stämmer bra överens med Anders Sandströms resultat om att politiska metaforer som berör mat är vanligare i ryskan än i svenskan. Annars skiljer sig inte metaforerna mellan språken särskilt mycket åt i smakkategorin. Båda två har liknande, och i många fall likadana, metaforer.

5.1.8. Tid

Tiden kan också vara bitter (dock inte besk). I den undersökta ryska korpusen finns *горькие моменты* (*bittra ögonblick*) som har en svensk motsvarighet i *ett bittert ögonblick*. I ryskan förekommer även *горькие дни* (*bittra dagar*) och *горькая дата* (*ett bittert datum*), samtidigt som svenskan bjuder på *en bitter torsdag* (*горький четверг*).¹

5.1.9. Tävling

I gruppen ”Tävling”, eller ”Vinst och förlust” som jag också valt att kalla den, möts de svenska och ryska metaforerna i *горькая потеря* (*bitter förlust*). *Bitter förlust* är vanligare än sin ryska motsvarighet. Exempel på dessa är: *самая горькая потеря — сценические костюмы, в которых группа появлялась на публике* (*den bittraste förlusten var de scenkostymer i vilka gruppen framträdde inför publiken*) och *ett par minuter senare stod Coria med ett silverfat i händerna och en bitter förlust ringande i huvudet* (*через несколько минут Кория появилась с серебряным блюдом в руках и горькой потерей, звенящей в голове*).

Fler svenska exempel där *bitter* kombineras med substantiv som framför allt står för ‘ett negativt resultat’ är *ett bittert bakslag* (*горькая неудача*) och *ett bittert nederlag* (*горькое поражение*). På den ryska sidan finns *горькое поражение* (*ett bittert nederlag*), *горькие невзгоды* (*bittra motgångar*) samt *горькие последствия* (*bittra konsekvenser*). Även substantiv som inte har någon negativ betydelse kan kombineras med *горький* på ryska, som i exemplet *горькое достижение* (*en bitter framgång*). Denna kombination hittades inte i den svenska korpusen och är även sällsynt på nätet. Anledningen är att metaforen bygger på ett oxymoron, en självmotsägelse, som används för att uppnå en stilistisk effekt. Frasen betyder att det visserligen var en framgång, men att den var bitter eller medförde någon form av negativt resultat.

Till gruppen hör även uttryck som betecknar ”de tävlande”, något som enbart förekommer på svenska. Exempel på dessa är *bitter förlorare* (bokst. *горький проигравший* – ru. *огорчённый* el. *озлобленный проигравший*), *bitter motståndare* (bokst. *горький противник* – ru. *огорчённый* el. *озлобленный противник*) och *bittra konkurrenter* (bokst. *горькие конкуренты* – ru. *огорчённые* el. *озлобленные конкуренты*). Även föremål som har med tävlingen att göra saknas i ryskan, som i exemplet *bittra silvermedaljer* (bokst. *горькие серебряные медали* – ru. *серебряные медали с горьким привкусом победы*).

Man kan säga att svenskans exempel har mer med tävling att göra medan ryskans mer är inne på huruvida något går bra eller dåligt, vinst eller förlust. *Bitter* har här större kombinationsmöjligheter än *горький*. Detta beror på att det ryska adjektivet saknar betydelsen ‘oförsonlighet’, som återfinns i svenskan.

¹ Om man söker på Google kan man hitta fler kombinationer. Till exempel finns *горькое время* (*en bitter tid*) på ryska: *Снег уже почернел, я люблю это горькое время* (*snön har redan svartnat, jag älskar den här bittra tiden*). Länk: <http://www.bards.ru/archives/part.php?id=25833>

5.1.10. Öde

Denna grupp är en av de vanligaste på ryska och består framför allt av uttrycken *горькая судьба* (ett bittert öde) och *горькая участь* (ett bittert öde/en bitter lott). Exempel på meningar där de förekommer är *тогда, два года назад, прах всех троих погибших был развеян над океаном как символ постигшей их общей горькой судьбы* (då, för två år sedan, spreds askan från de tre omkomna över oceanen som en symbol för de drabbades gemensamma bittra öde) och *Невзлин много говорит о судьбе демократии, о горькой участи Родины* (Nevzlin talar mycket om demokratins öde, om fosterlandets bittra lott).

På svenska finns inget *beskt öde* och ordkombinationen *ett bittert öde* förekommer bara en gång: *efter en rekordlång rättegång dömdes Mogens Glistrup 1983 till tre års fängelse för skattebedrägerier – ett bittert öde för en man som gjort det till sin livsuppgift att med alla medel bekämpa det nuvarande skattesystemet i Danmark* (после рекордно растянутого суда, Могенса Глиструпа в 1983 году приговорили к трём годам тюремного заключения за налоговое мошенничество – горькая судьба для мужчины, который ставил себе целью жизни всеми средствами бороться с нынешней налоговой системой в Дании).

Att det bittra ödet inte förekommer i lika stor utsträckning i svenskan kan ha med att göra att ödet är ett viktigt fenomen i den ryska kulturen och blir så även i språket (Wierzbicka 1990). Kombinationen *ett bittert öde* står även för många tragiska händelser i den ryska historien.

5.1.11. Övrigt

Här samlar jag alla de metaforer jag har hittat i både svenskan och ryskan som inte har någon motsvarighet på det andra språket i de korpusar jag har undersökt. I ryskan rör det sig om grupper som jag valt att döpa till ”Tankar”, ”Skrift, siffror, vetenskap”, ”Nyhet, förändring”, ”Livets hårda skola”, ”Alkohol” samt ”Övrigt”. De svenska grupperna heter ”Kamp, fejd, konflikt”, ”Politik”, ”Krig”, ”Livet”, ”Slut”, ”Människor” och ”Övrigt”. De tre första svenska sammanfaller under den stora gruppen ”Kamp” där jag tidigare kategoriserat ”Tävling” – som dock har en rysk motsvarighet och därför redan redovisats.

Om vi börjar med de ryska och gruppen ”Tankar” så finns här en hel del olika metaforer: *горькие думы* (bittra tankar), *горькие раздумия* (bittra grubblerier), *горькая мысль* (en bitter tanke), *горькое мнение* (en bitter åsikt), *горькие размышления* (bittra funderingar) samt *горький секрет* (en bitter hemlighet). Att det inte finns några svenska motsvarigheter i korpusen kan bero på att *горький* här står i betydelsen ’sorglig, tung’, som inte *bitter* har på samma sätt.

Vidare följer gruppen som jag samlat under namnet ”Skrift, siffror, vetenskap” med följande exempel: *горький пример* (ett bittert exempel), *горькая тема* (ett bittert tema), *горькие просчеты* (bittra felräkningar), *горький список* (en bitter lista), *горькие письма* (bittra brev), *горькая книга* (en bitter bok), *горький метод* (en bitter metod) samt *горькая статистика* (bitter statistik).

I gruppen ”Nyhet, förändring” finns tre exempel som inte heller återfinns i svenskan. Dessa är *горькие перемены* (bittra förändringar), *горькая новость* och *горькое известие* (en bitter nyhet). Jag valde att placera in den här gruppen i den större och bredare kategorin ”Livet”. Där finns också en undergrupp som jag kallar för ”Livets hårda skola” där jag, förutom *горький опыт* (bitter erfarenhet) som jag redogjort för ovan, har hittat följande metaforer: *горькое проклятие* (en bitter förbannelse), *горькая примета* (ett bittert omen), *горькая мешанина* (en bitter röra), *горькие уроки* (bittra lektioner) samt *горький плен*

(*bitter fångenskap*). En svensk metafor som skulle kunna passa i den här gruppen är *bitter lärdom* (*горький урок*).

Därefter följer gruppen ”Alkohol”. Denna kategori grundar sig i att *горький* används i betydelsen ‘brännvin’, då i den feminina formen *горькая*. Denna metonymiska användning har lexikaliserats i sin nya betydelse, men jag väljer ändå att ta med dessa exempel för att belysa hur *горький* får en betydelse som skiljer sig från svenskan. Andra exempel från den här kategorin hör till den psykiska världen och uttrycker känslor av besvikelse och sorg: *горькое похмелье* (en *bitter baksmälla*) och *горькие пьяницы* (*inbitna, oförbätterliga alkisar*). De sistnämnda kallas på detta vis för att de från början förknippades med tidigare upplevd sorg och kommer ursprungligen från uttrycket *они пьют с горя* (*de dricker på grund av sorg*).¹

I den ryska ”Övrigt”-kategorin finner vi ett fåtal metaforexempel som inte med fördel kan tryckas in i någon utav de andra grupperna. Det är *горький статус* (en *usel status*), *горькое ничегонеделание* (en *bitter sysslöshet*) och *горькая наблюдательность* (en *eländig iakttagelseförmåga*). Ett annat exempel hittas i meningen *мы говорим самые горькие вещи о времени* (*vi säger de mest bittra sakerna om tiden*).

Så till de svenska metaforerna. Gruppen ”Kamp” är den i särklass största när det kommer till de svenska exemplen innehållande ordet *bitter*. I ordboken (SAOB 2009) nämns att *bitter* används när det kommer till oförsonlighet, något som saknas hos både *besk* och *горький*. Det gör att *bitter* står ensamt i den här kategorin.

Jag har delat in gruppen ”Kamp” i undergrupper och först kommer gruppen ”Kamp, fejd, konflikt” som är allra mest knuten till kamp. Exempelen är många: *bitter fejd* (bokst. *горькая вражда – жестокая вражда*), *bitter grannfejd* (*жестокая вражда между соседями*), *bitter kamp* (bokst. *горькая борьба – жестокая, ожесточенная борьба*), *bitter maktkamp* (bokst. *горькая борьба за власть – жестокая, ожесточенная борьба за власть*), *bitter fiende* (bokst. *горький враг – заклятый, злейший, лютый враг*), *bitter tvist* (bokst. *горький спор – ожесточенный, жестокий спор*), *bitter rättstvist* (bokst. *горький судебный процесс – тяжкий судебный процесс*), *bitter konflikt* (bokst. *горький конфликт – ожесточенный, жестокий, тяжелый конфликт*), *bittra meningsskiljaktigheter* (bokst. *горькие расхождения во мнениях – резкие расхождения во мнениях*), *bitter rival* (*горький соперnik*), *bitter vendetta* (*горькая вендетта*), *bitter uppgörelse* (*тяжелая, мучительная ссора*) samt *bitter bodelning* (bokst. *горький раздел имущества – тяжкий, мучительный раздел имущества*).

I samma övergrupp (”Kamp”) finns också fältet ”Politik”, som står väldigt nära den tidigare kategorin ”Kamp, fejd, konflikt”. Ordkombinationerna nedan påträffades endast i den svenska tidningskorpusen, men även här kan man urskilja olika grad av acceptans i ryska. *Bitter* får *горький* som sin motsvarighet vid abstrakta substantiv: *bitter valförlust* (*горькое поражение на выборах*) och *bitter oenighet* (*горькое несогласие*); vid substantiv som betecknar mentala processer som *bittra beslut* (*горькие решения*) eller vid substantiv som innefattar ”tal”: *bittert försvarstal* (*горькая речь в защиту*), *bitter debatt* (*жестокое, ожесточенные дебаты*, jfr. ru: *горькие дебаты*) samt *bittert val* (*горькие выборы*). Även om dessa kombinationer är sällsynta i ryskan är de möjliga tack vare att *горький* även har en känslomässig innebörd. Däremot fanns inte kombinationerna *bitter valnatt* (bokst. *горькая*

¹ «Значение - неисправимый алкоголик (Толковый словарь Д. Н. Ушакова, 1935-1940). Так называют пьяниц, которые стали пить с горя. Выражение применялось еще со времен Пушкина А.С». <http://dslov.narod.ru/fslov/f482.htm>

выборная ночь), *bittert drag* (bokst. *горький ход*) och *bitter opposition* (bokst. *горькая оппозиция*).

Den sista gruppen i ”Kamp”-fältet har jag döpt till ”Krig”. Liksom i gruppen ”Kamp, fejd, konflikt” översätts *bitter* här till *ожесточенный*, *жестокий* i de flesta fall. I gruppen finns metaforer som *bittert krig* (bokst. *горькая война*), *bittert inbördeskrig* (bokst. *горькая гражданская война*), *bittert priskrig* (bokst. *горькая ценовая борьба*), *bittra attacker* (bokst. *горькие нападения*), *bitter strid* (bokst. *горький бой*), *bitter mångmiljonstrid* (bokst. *горькая многомиллионная битва*), *bitter maktstrid* (bokst. *горькая борьба за власть*), *bitter evighetsstrid* (bokst. *горький вечный бой*), *bitter språkstrid* (bokst. *горький языковой бой*), *bitter exil* (bokst. *горькая ссылка*) samt *bitter fred* (bokst. *горький мир*). I det sista fallet menas att freden medförde något negativt: att den var påtvingad och/eller att man förlorade mycket för att få den.

En användning av ordet *bitter* i svenskan som saknades i den ryska korpuser är kombinationer med ordet *slut*. Exempel på förekommande svenska kombinationer är *bittert slut* (*горький конец*), *bitter slutsats* (*горькое заключение*), *bitter avslutning* (*горькое окончание*), eng. *bitter end* (ett *bittert slut/горький конец*), *bitter sorti* (*горький выход*) och *bittert facit* (*горький готовый результат*).

En annan typ av metaforisk användning som helt saknas i ryskan är användningen av *горький* i kombination med substantiv som betecknar människor. I svenskan kan många människor vara bittra: *världens bittraste människor* (*самые «горькие» люди в мире*), *bitter sparare* («*горький*» *вкладчик*), *bittra farbröder* («*горькие*» *дяди*), *bitter Stasiagent* («*горький*» *агент Штази*), *bitter man* («*горький*» *мужчина*), *en bitter Björk* («*горький*» *Бюрк*), *en bitter Marcus Pettersson* («*горький*» *Маркус Петтерссон*), *bittra fru Ella* («*горькая*» *госпажа Элла*), *bitter moder* («*горькая*» *мать*), *bitter typ* («*горький*» *mun*) och *en bitter satiriker* («*горький*» *сатирик*). I alla dessa fall kan *bitter* betyda olika nyanser på skalan mellan *разочарованный* (*förtvivlad*) och *озлобленный* (*förbittrad*).

Besk har bara en metafor som inte har någon rysk motsvarighet: *besk kontrapunkt* (*горький контрапункт*). Övriga exempel på svenska metaforer utan rysk motsvarighet i korpuser är *bitter eld* (*горький огонь*), *bitter kyla* (*горький холод*), *den bittra sidan* (*горькая сторона*), eng. *bitter saga* (*en bitter saga/горькая сказка*) samt *ett bittert faktum* (*горький факт*).

5.2. Сладкий, söt

När det kommer till *сладкий* och svenska motsvarigheten *söt* dominerar ryskan, som i korpuser har 87 olika metaforkombinationer jämfört med svenskans 77. Dessutom förekommer de ryska smakmetaforerna oftare, speciellt när det kommer till *сладкая парочка* (ett *sött par*) och *сладкая жизнь* (*det ljuva livet*). Att svenskan ändå har så pass många exempel beror på att hela 45 av dem beskriver människor eller djur, vilket är ganska smala kategorier och där smakuttrycken genomgående har en betydelse som inte skiljer sig särskilt mycket från de övriga i gruppen.

Det är tydligt att betydelsen när det kommer till de söta metaforerna skiljer sig mer mellan språken än vad den gjorde hos bitter-exemplen. Därför kommer det att finnas färre grupper i den här delen och en stor mängd exempel hamnar under ”Övrigt”, där jag samlar de uttryck som inte stämmer överens mellan språken.

5.2.1. Abstraktion

Även inom grupperna skiljer sig svenskan och ryskan från varandra. Abstraktion eller upplevelsen som den inre känslvärlden förmedlar, drömmar, sömn och framtid är ett tydligt exempel på att metaforerna går åt olika håll. Det gemensamma är sömnen: *сладкий сон* (söt sömn) finns på både svenska och ryska. I ryskan finns också *сладкие минуты сна* (sömnens ljuva minuter). Vidare finns i den ryska korpusen *сладкая мечта* (en ljuv önskedröm) medan det i svenskan finns *en söt flickdrömvärld* (*сладкий мир мечты девочек*) som står nära varandra. I övrigt finns två svenska exempel: *mat som vaggar oss tillbaka till en tjuk och söt barndom* (*еда, которая как в колыбеле берёт нас назад в мягкое сладкое детство*) och *till sist en liten söt historia om en dragkärra som äntligen hittade hem* (*в конце концов — маленькая сладкая история о тележке, которая наконец нашла дорогу домой*).

På den ryska sidan finns det desto fler exempel: *сладкое будущее* (en ljuv framtid), *сладкая терапия* (en ljuv behandling), *сладкие секреты* (ljuva hemligheter), *сладкая сказка* (en söt saga) samt *сладкие воспоминания* (söta minnen).

Сладкий får inte sällan betydelsen 'ljuv' på svenska. Betydelsen skiljer sig ganska ofta från *söt*. *Сладкий* har också en innebörd som kan beskrivas som 'välmående' eller 'lycklig'. Denna betydelse saknar på svenska och det förklarar varför skillnaderna är ganska stora. Tidigare nämnda *сладкая терапия* får till exempel betydelsen 'en ljuv behandling' alternativt 'en angenäm behandling' snarare än 'en söt behandling'. *Söt* kan på svenska ofta vara likvärdigt med 'näpet' eller 'gulligt' som i *en söt flickdrömvärld*.

5.2.2. Attityd

Gruppen "Attityd" har jag delat in i tre undergrupper: "Känslor", "Uttryck", "Leende, ironi, skratt" samt "Andra känslouttryck". "Attityd" var en omfattande grupp i bitter-fallen men när det kommer till de söta metaforerna lyser de med sin frånvaro – i svenskan. Där finns bara två metaforexempel: *söt svordom* (*сладкое ругательство*) där det syftas på svordomen *fan anamma* och där *söt* alltså står i betydelsen 'rar' samt *söta omskrivningar* (*эвфемизм*) med likartad betydelse.

Ryskan i sin tur har en mängd olika attitydmetaforer. När det kommer till känslor finns det tre olika exempel: *сладкий стыд* (en ljuv skam), *сладкое головокружение* (en ljuv yrsel) samt *сладкая истома* (en ljuv dåsigheit). Huvudorden i de två första metaforerna har en negativ klang medan det sista exemplet uttrycker välbehag.

I nästa delgrupp, "Uttryck", får *сладкий* snarare en 'sockersöt' eller 'inställsam' betydelse, till exempel: *сладкое слово* (ett sockersött ord), *сладкое сало слов* (bokst. ett sött ordfett), *сладкие обещания*, *сладкие посулы* (sockersöta löften), *сладкая фраза* (en sockersöt fras), *сладкие речи* (sockersöta tal), *сладкие песни* (sockersöta sånger), *сладкая ложь* (en ljuv lögn), *сладкие голоса* (hopungslena röster), *сладкая лесть* (sockersött smicker), *сладкие ассоциации* (söta associationer), *сладкая тема* (ett sött tema), *сладкие образы* (sockersöta bilder) och *сладкая живопись* (en söt målning). Dessa förekommer i negativt laddade eller ironiska sammanhang, med undantag för *сладкая тема* (ett sött tema).

I undergruppen "Leende, ironi, skratt" finns enbart ett exempel: *потом внимательно, со сладкой улыбкой оглядывает меня* (sedan synade han mig uppmärksamt med ett sött leende). Här är det en tolkningsfråga om *сладкая улыбка* står för ett sött leende eller ett sockersött leende. Det är sammanhanget som avgör.

Andra exempel på känslouttryck som är söta på ryskan återfinns i meningarna *они целовали всех приглашенных сладким поцелуем в губы* (de gav alla inbjudna en söt kyss på

läpparna), как сладко ребята обнимаются в лесу (*grabbarna kramas så hjärtligt i skogen*) och секс слаще шоколада (*sex är sötare än choklad*). I de första två exemplen ligger *сладкий* nära betydelseerna 'ljuv' eller 'behaglig' medan det i det sista blandar ihop direkt och överförd betydelse: choklad smakar sött och sex är behagligt.

I "Attityd"-gruppen är det i huvudsak betydelsen 'välmående' eller 'angenäm' som får beskriva *сладкий*, men även 'inställsam' finns med i gruppen – framför allt när det kommer till uttrycksmetaforerna. De ynka två svenska exemplen betyder framför allt 'näpet' eller 'gulligt'.

5.2.3. Människor

Detta är en stor grupp söt-metaforer, framför allt i svenskan men även i ryskan. De beskriver i högre grad kvinnor än män och, åtminstone de svenska exemplen, fokuserar mycket på utseendet: Någon ser söt ut antingen i beteckningen 'näpen' eller 'attraktiv'. I båda språken kan söt också beteckna en person man tycker om. Både *сладкий* och *söt* kan användas tillsammans med namn.

Om vi börjar med de manliga exemplen så finns det i ryskan *сладкий Митхунчик* (*söte Mitchuntjik*), *сладкий юноша* (*en söt ung man*) och *сладкий котик* (*söt älskling*). I svenskan finns mer generella *söt kille* (*сладкий мальчик*), *söt man* (*сладкий мужчина*), det dialektala *söt röjk* (*сладкий мальчик*) samt *söt rojkvän* (*сладкий парень*). Söt kan i ovanstående exempel översättas som *симпатичный*, *привлекательный*, *милый* eller *приятный*.

Hos de kvinnliga exemplen liknar språken varandra lite mer, även om den inre bilden av *söt* i dessa fall kan variera mellan språken. Även här kan *söt* översättas till ryska i huvudsak som *симпатичная*, *привлекательная*, *милая* eller *приятная*. Till den kvinnliga gruppen människor hör *сладкая девочка* (*en söt flicka*) och *сладкие девчонки* (*söta tjejer*) som kan ställas mot svenskans *söta flickor* (*сладкие девочки*), *söta tjejer* (*сладкие девушки*), *söt tös* (*сладкая девочка*), *söt dotter* (*сладкая дочь*) *söt charmflicka* (*сладкая очаровательная девочка*), *söta balettflickor* (*сладкие балетные девочки*) och *söta tonårsflickor* (*сладкие девочки-подростки*). Vidare förekommer ordet hustru eller maka i både svenskan och ryskan: *чужая жена слаще вина* (*någon annans hustru är sötare än vin*) mot svenska *gulliga bilder på gogubben vid spisen med sin söta hustru* (*милые фотографии хорошего старика у плиты со симпатичной женой*).

Det förekommer också fall där *söt* (och i ett fall även *сладкий*) står ihop med namn som i exemplen *сладкая Мария* (*söta Maria*), *söta Linnea* (*сладкая Линнея*), *söta Sanna* (*сладкая Санна*), *söta Anniz* (*сладкая Анниз*), *lilla rara söta Anna* (*маленькая славная сладкая Анна*) samt i visan *Balladen om herr Fredrik Åkare och den söta fröken Cecilia Lind* (*Баллада про господина Фредрик Окаре и симпатичную госпожу Сесилию Линд*).

På ryska finns dessutom *сладкая женщина* (*söt kvinna*), *сладкая мама* (*söt mamma*) och *сладкая пышечка* (*söt fyllig kvinna*) som inte finns med i den svenska korpusen. Detta beror förmodligen på att *söt* på svenska oftare har betydelsen 'rar' eller 'näpen', en känsla av att den man pratar om är liten eller åtminstone framställs som sådan, och därmed beskriver i första hand yngre personer. Däremot finns det i svenskan *söt tant* (*сладкая старуха*), som också kan tyckas är mer näpen (och kanske även mindre) än en kvinna i medelåldern.

Det finns också en hel del människometaforer som inte kan indelas i kön. Här möts ryskan och svenskan när det kommer till politiker: *söta politiker* (*льстивые политики*), *söt partiledare* (*льстивый лидер партии*) och *сладкий президент* (*sockersöt president*). Alla tre metaforer har en negativ laddning – med betydelsen 'sockersöt' eller 'fjäskande'. Övriga

svenska exempel är *söta ungar*, *söta barn* (*сладкие дети*), *söta kompisar*, *söta vänner* (*сладкие друзья*), *söt kille/tjej* (*сладкий парень/сладкая девушка*), *söt tennisstjärna* (*сладкая звезда тенниса*), *söt matte* (*сладкая хосэйка*), *söt lågstadielärare* (*сладкий учитель начальной школы*), *söt bästis* (*сладкий лучший друг/сладкая лучшая подруga*), *söt nykomling* (*сладкий новенький*) och *söt ängel* (*сладкий ангел*). På den ryska sidan hittar vi *сладкий дельфин* (*en söt delfin* – som betecknar en person), *сладкое трио* (*en söt trio*) samt det vanligt förekommande *сладкая парочка* (*ett sött par*).

Sammanfattningsvis kan man säga att de ryska och svenska metaforerna skiljer sig åt ganska mycket i den här gruppen, med undantag för orden *flicka* och *hustru* som förekommer i båda språkens korpusar. De inre betydelseerna å sin sida skiljer sig även i dessa exempel. Medan svenskan mer fokuserar på att objektet ska ha ett gulligt eller angenämt utseende så lägger *сладкий* större fokus på inre egenskaper och att man tycker om personen i fråga. *Сладкий* känns därför närmare betydelsen 'ljuv' i de här fallen.

5.2.4. Omgivning

I den här kategorin samlar jag allt som har med omgivningen att göra: platser, inredning, föremål, natur och väder. Här finns inga direkta likheter mellan svenskan och ryskan. Det närmsta exemplet är *söta stolar* (bokst. *сладкие стулья*) och *сладкий стол* (bokst. *ett sött bord – efterrätter*). Betydelsen skiljer sig markant i dessa två exempel: svenska *söt* syftar på att stolarna ser tilldragande ut medan den ryska versionen är ett idiomatiskt uttryck som betyder 'efterrätter'. Skillnaden i betydelse har med att göra att föremål kan vara söta – tilldragande – på svenska men inte på ryska. På samma sätt kan man jämföra *en söt etta* (bokst. *сладкая однокомнатная квартира – приятная, уютная квартира*) med *сладкий дом* (*ett sött hus*). Det svenska exemplet menar att lägenheten är mysig medan det ryska talar om ett hus fyllt med sötsaker.

Bland de ryska exemplen finns också *сладкая столица* (*en söt huvudstad* – som syftar på Wien fyllt med sötsaker), *сладкое место* (*en söt plats*), *сладкий дождь* (*sött regn*), *сладкая волна* (*en söt våg*) och *сладкая растительность* (*ljuv växtlighet*) i meningen *поэтому им также нравятся южные районы, богатые сладкой растительностью* (*därför tycker de också om sydliga kvarter, som är fyllda med ljuv växtlighet*).

På den svenska sidan hittar vi istället *en söt kärra* (bokst. *сладкая тачка*), *en söt duk* (bokst. *сладкая скатерть*), *söta saker* (bokst. *сладкие вещи*), *söta kullerstensgårdar* (bokst. *сладкие булыжные мостовые*), *söta vykort* (bokst. *сладкие открытки*), *söta lappar* (bokst. *сладкие бумажки*), *söta rosor* (bokst. *сладкие розы*) och *söta linneor* (bokst. *сладкие линнеи*). Här handlar det framför allt om saker som ser söta eller näpna ut – en betydelse som saknas hos *сладкий* och därför översätts *sött* här med något utav följande adjektiv: *приятный, милый* eller *симпатичный*.

5.2.5. Utseende

Även i den här kategorin skiljer sig svenskan och ryskan åt. När man beskriver utseende på svenska använder man *söt* som en beteckning på att någon ser bra ut, något är fint. På ryskan får *сладкий* mer betydelsen 'ljuv'. Till exempel i metaforerna *сладкая красота* (*en ljuv skönhet*), *сладкая грудь* (*en ljuv byst*) och *сладкие потягушки* (*ljuva utsträckningar på ben och armar*). På svenskan finns uttrycket *söta ögon* (*сладкие глаза*) som står nära det ryska uttrycket *с глазами подернутыми сладкой поволокой* (*sött beslöjade ögon*). I övrigt har svenskan helt egna metaforer. Dessa består av *sött ansikte* (*сладкое лицо*), *söt figur* (*сладкая*

фигура), *söt tand* (сладкий зуб), *söt läpp* (сладкая губа), *sött pojkhuvud* (сладкая голова мальчика) samt *söt röst* (сладкий голос). Alla dessa hamnar under betydelsen ‘tilldragande’ eller ‘attraktiv’, som saknas i ryskan.

5.2.6. Övrigt

Till de ryska grupper som inte har någon svensk motsvarighet hör ”Jobb och agerande”, ”Livet”, ”Lukt och smak”, ”Plåga”, ”Sport och tävling”, ”Tid”, ”Upplevelser” och ”Övrigt”.

Om man börjar med ”Jobb och agerande” hittar man mer officiella metaforkombinationer som har med arbetslivet att göra: *сладкая акция* (en *söt aktion*), *сладкое дело* (en *söt sysselsättning*), *сладкие возможности* (*söta möjligheter*) och *работа слаще неволи* (*arbete är sötare än slaveri*).

Det ryska livet beskrivs som ljuvt: *сладкая жизнь* (*det ljuva livet*), *воспоминание о жизни становится слаще жизни* (*minnet av livet blir ljuvare än livet*) samt *сладкий образ жизни* (*en ljuv livsstil*). Att *det söta livet* inte finns på svenska i betydelsen ‘det ljuva livet’ är anmärkningsvärt då det i sin ryska version används flitigt.

Under rubriken ”Lukt och smak” finns fyra ryska exempel: *сладко-горький привкус риска* (*riskens sötsura bismak*), *сладкий запах победы* (*segerns ljuva doft*), *сладкая капля яда в пресный нектар любви* (*giftets söta droppe till kärlekens smaklösa nektar*) och *сладкий дым сигарет* (*cigaretterns söta rök*). Här beskriver *сладкий* framför allt hur man ser på fenomenet ifråga: Segern är ljuv och risken är både ljuv och bitter.

Nästa grupp är den jag valt att benämna ”Plåga”. Här handlar det om jobbiga eller smärtsamma upplevelser, som också kan uppfattas som njutbara. Exemplet är *сладкая боль* (en *ljuv smärta*), *сладкое томление* (en *ljuv plåga*), *сладкие бремена* (*ljuva bördor*) och *сладкая каторга* (*ljuvt straffarbete*).

Därefter följer ”Sport och tävling”, en kategori som återfanns på båda språken när det kom till *bitter* och *горький*. De söta exemplen finns bara på ryska: *не бывает ничего слаще тайм-аута* (*det finns inget ljuvligare än en timeout*), *Тайсон не промахнется и пошлет своего соперника в сладкий нокаут* (*Tyson kommer inte att missa utan istället göra en ljuv knockout på sin konkurrent*), *ведь теперь они — самая сладкая мишень для Генпрокуратуры* (*det är ju de som är generalåklagarmyndighetens huvudsakliga ljuva måltavla*) samt *а кто стал победителем нашего сладкого конкурса* (*vem blev segrare i vår ljuva tävling*). Också i de här fallen är *сладкий* närmare betydelsen ‘ljuv’.

Vi vandrar vidare till gruppen ”Tid”. Här finns två ryska uttryck som förekommer i meningarna *в сладкие часы высокого тестостерона* (*i den höga testosteronens ljuva timmar*) och *сколько сладких моментов тут же пронеслось бы в голове* (*så många ljuva ögonblick skulle genast ha rusat förbi i huvudet*). I dessa fall syftar *сладкий* framför allt på stunder av lycka eller välmående. Det förklarar varför det inte finns några svenska exempel i den här kategorin – *söt* har inte den betydelsen på svenska.

”Upplevelser” har jag valt att kalla en kategori med positiva uttryck som på något vis står som motsats till gruppen ”Plåga”. Här finns uttrycken *сладкая власть* (*ljuv makt*), *сладкая слава* (*ljuv ära*), *сладкий ропот хвалы* (*lovordets ljuva brus*), *сладкий подарок* (*ljuv present*), *сладкие призы* (*ljuva priser*), *сладкий праздник* (en *ljuv högtid*), *сладкие утехи* (*ljuva nöjen*) och *хоть люта зима да сладок рай* (*även om vintern är svår väntar ett ljuvt paradiset*). Betydelsen har återigen med välmående att göra, något som gör en lycklig.

De återstående ryska uttrycken är *сладкая оболочка* (*ett ljuvt skal*), *сладкая пятерка* (en *ljuv femma*) samt *сладкая отрыжка* (en *ljuv garping*). Det sistnämnda hittas i mening

легенда о знаменитом грузинском гостеприимстве рухнула со сладкой отпрыжкой водителя (legenden om den kända georgiska gästfriheten gick om intet i och med förarens ljuva rapning).

De svenska övriga exemplen har jag valt att dela in i följande fyra grupper: ”Djur”, ”Kläder” samt ”Film och musik”. Med undantag för djuren är det relativt få exempel i alla dessa grupper och det finns inga ryska motsvarigheter.

Eftersom svenskan har en tendens att använda *söt* om små och näpna föremål eller varelser fungerar ordet tacksamt tillsammans med djur, i synnerhet djurungar. I de flesta fall översätts *söt* här med ryska adjektiv som uttrycker en positiv bedömning av utseendet: *симпатичный, милый, миленький* eller *приятный*. Följande exempel har hittats när det kommer till söta djur: *söt hona* (сладкая самка), *söta djur* (сладкие животные), *söta grodor* (сладкие лягушки), *söt katt* (сладкая кошка), *söt kattpojke* (сладкий кот), *söta innekatter* (сладкие домашние кошки), *söta kattsyskon* (сладкие кошки bratya и сёстры), *söta kattungar* (сладкие котята), *söta perserkattungar* (сладкие персидские котята), *söta siameskattungar* (сладкие сиамские котята), *söt koala* (сладкая коала), *söt hund* (сладкая собака), *söta schäfervalpar* (сладкие щенки овчарки), *söt häst* (сладкая лошадь), *ett sött rådjur* (сладкая косуля) samt *söta undulatungar* (сладкие волнистые понугайчики).

I gruppen ”Film och musik” finns tre exempel: *sötsura melodier* (кисло-сладкие мелодии), *söt flickpop* (сладкая поп-музыка для девочек) och *söt barnfilm* (сладкий детский фильм). *Söt barnfilm* har här betydelsen ‘mysig’ medan *söt flickpop* snarare betyder ‘mjuk’ eller ‘gullig’ på ett negativt sätt.

”Kläder” påminner mycket om den tidigare redovisade gruppen ”Utseende”. Här är utseendet i centrum och *söt* står framför allt för att något är tilldragande eller vackert. Exempelen är som följer: *söta klänningar* (сладкие платья), *söt brudklänning* (сладкое свадебное платье), *söta kläder* (сладкая одежда) och *söta jumperset* (сладкие комплекты одежды с джемпером). Även här används de ryska bedömningsadjektiven vid översättning.

Nu återstår endast ett uttryck, som inte passar in någonstans bland de övriga: *Victor Hugos gamla bostad ligger på Place de Vosges och söta skol-klasser i uniform kommer kvittrande ut ur museet* (старый дом, в котором раньше жил Виктор Гюго, расположен на площади Вогезов, и целые классы симпатичных маленьких школьников и школьниц, шебеча, выходят из музея). Också här anas den svenska betydelsen ‘näpen’.

5.3. Кислый, sur

Det här smakadjektivet förekommer i minst antal metaforer. Framför allt i ryskan finns få exempel. Svenskan bjuder på hela 45 kombinationer medan det bara finns tio i ryskan. Liksom med *сладкий* (*söt*) skiljer sig språken åt en hel del när det kommer till de sura metaforerna: Ryskans *кислый* fokuserar främst på ansiktet och ansiktsuttryck medan svenskan främst använder *sur* för att beskriva människor.

5.3.1. Ansiktsuttryck

Av de tio ryska exemplen faller sex av dem in under rubriken ”Ansikte och ansiktsuttryck”, jämfört med tre av de svenska. Språken står nära varandra när det gäller att göra en sur min: – *Я алкоголик Николай,—сказал гражданин с кислой миной на лице* (– Jag är alkoholisten Nikolaj, sade herrn med en sur min) samt – *Типичк Ferrari-taktik, sade colombianen med sur min* (– Типично для тактики Феррари, сказал колумбиец с кислой миной). Här står betydelsen mellan språken nära varandra: båda kännetecknas av en sur eller syrlig min som

uttrycker någon form av missnöje. På svenska finns även det frekventa uttrycket *det fanns inga sura miner* som är synonymt med ‘alla var glada’. Ännu ett svenskt exempel är *en sur smålandsmin* (*кислая мина Смоланда/кислая смоландская мина*).

Det sista svenska exemplet *en australiensare har ritat en sur min* (*австралиец нарисовал кислый рот*) möter *всеобщий кинолюбимец скорчил бы кислую улыбку в ответ* (*den allmänne filmfantasten skulle ha lett ett syrligt leende till svar*). Där slutar också likheterna mellan språken.

De sista ryska ansiktsexemplen har alla med just ansiktet att göra: *кислые физиономии* (*surmulna utseenden*), *кислые лица* (*surmulna ansikten*), *кислые рожи* (*sura nyllen*) samt *кислое выражение лица* (*ett surt ansiktsuttryck*). Betydelsen ligger här nära ‘missnöjd’ eller ‘nedstämd’.

5.3.2. Övrigt

Nästa ryska kategori (som inte har någon svensk motsvarighet i de undersökta korpusarna) har jag valt att döpa till ”Eländighet”. Här hittar vi två exempel: *находиться в кислой жиже я не могу* (*befinna mig i en ”sur” sörja klarar jag inte av*) och *на грубость или общие фразы, от кислой убогости которых у всех уже давно сводит скулы* (*till grovhet eller gemensamma fraser som av ”sur” eländighet redan länge fått alla att gnissla tänder*).

De övriga ryska exemplen är som följer *и Власть, и Интеллигенция в кислых поисках «национальной идеи» для всего общества* (*både makten och de intellektuella är på sur jakt efter ”nationalidén” för hela samhället*) samt *а вот мы с такой кислой оценкой и не согласимся* (*och vi håller inte heller med ett sådant surt betyg*).

De svenska grupperna, som inte har några ryska motsvarigheter i korpusen, har jag delat in i kategorierna ”Djur”, ”Konsekvenser”, ”Människor”, ”Pengar”, ”Platser”, ”Skrift, opinion och uttryck” samt ”Övrigt”.

Först ut är gruppen ”Djur” som bara har ett exempel: *яг känner mig mer som en sur igelkott som gått vilse* (*я больше чувствую себя как недовольный ёж, который заблудился*). *Sur* betyder här främst att jag (som är igelkotten) är på dåligt humör och står därför nära betydelsen ‘missnöjd’.

Efter djurgruppen följer kategorin ”Konsekvenser”. Här finns metaforerna *sura efterräkningar*, *sura efterslängar* (*кислые негативные последствия*) och *sura följder* (*кислые последствия*). Detta betyder att följderna är negativa och oönskade – *отрицательные нежелательные последствия*.

Nästa grupp är ”Människor” och här finns ett stort antal exempel. Till ryskan översätts *sur* med olika adjektiv: [*вечно всем*] *недовольный* (*missnöjd*), *мрачный* (*dyster*), *обиженный* (*grinig*), *раздраженный* (*irriterad*) och *надутый* (*butter*). Valet av översättning är i följande fall beroende av kontexten och därför varierar jag översättningarna i hög grad mellan exemplen i den här gruppen: *sur medelåldring* (*чем-то недовольный пожилой мужчина* alt. *женщина*), *sura tjejer* (*мрачные и надутые девушки*), *sur arkitekt* (*мрачный архитектор*), *sur gibbe* (*вечно всем недовольный старик*), *sur gibbjävel* (*раздраженный старый чёрт*), *sur häxa* (*злая и недовольная ведьма*), *sur karl* (*мрачный мужчина*), *sur läsare* (*обиженный читатель*), *sur Morrissey* (*обиженный, надутый Моррисси*), *sura parisare* (*недовольные parisjane*), *sur tant* (*вечно всем недовольная, bryzjanska staryxa*), *sura städerskor* (*надутые уборщицы*), *sur satiriker* (*мрачный сатирик*), *sur konduktör* (*раздраженный кондуктор*), *sur kritiker* (*недовольный kritiker*), *sur vakt* (*мрачный охранник*) samt *sura busschaufförer* (*мрачные водители автобуса*). Man skulle

också kunna ha tänkt sig en översättning av typerna *не в духе* (vara på dåligt humör) eller *не в настроении* (inte vara på humör).

Därefter följer gruppen ”Pengar” med tre exempel som hittas i meningarna *den sura börsen sänkte aktiekursen* (bokst. *кислая биржа снизила курс акции*), *men för den ensamstående tvåbarnsmamman blir det ytterligare några sura hundralappar att betala* (но для одинокой матери двоих детей придется добавить ещё несколько дорогих для нее стокронных купюр) samt *därför är det trots de 173 sura kronorna som ska ut för en flaska Clos du Roy glädjande att denna favvo nu gör entré* (поэтому, несмотря на 173 дорогие кроны, которые нужно выложить за бутылку Клос ду рой, приятно констатировать, что этот фаворит сейчас появляется в продаже). I de två sista exemplen får sur betydelsen ‘kostsam’. I det första exemplet rör det sig snarare om ‘rutten’ eller ‘som går dåligt’.

Nu kommer vi till gruppen ”Platser” som är nära knuten till gruppen ”Människor”, då dessa är metonymiska utvecklingar av metaforen: det är inte platserna i sig som är sura, det är människorna som befinner sig på dem, som i exemplen: *ett surt Göteborg* (мрачный и надутый Гётеборг), *ett surt SVT* (недовольный теле-канал СВТ) samt *en sur kö* (недовольная, раздраженная очередь).

Gruppen ”Skrift, opinion och uttryck” innehåller följande metaforer: *sura mail* (кислые мейлы), *sur utredning* (кислое исследование), *sura brev* (кислые письма), *sura ordalag* (кислые выражения), *sur kritikerkår* (кислая группа критиков), *sur kommentar* (кислые комментарии) samt *sur reaktion* (кислая реакция). Denna grupp hör också ihop med människogruppen: här är det sura eller irriterade människor som står för handlingarna som gör dessa fenomen just sura.

Slutligen kommer de svenska metaforer som inte låtit sig placeras in i några grupper: *vi kör samma sura race* (мы действуем как обычно – раздраженно), *ett krafttag att lägga sitt ”braiga” i den ena vågskålen och minska vårt sura bidrag i den andra blir något genialt bra* (решительные меры, чтобы положить своё «хорошее» в одну чашу весов и снизить наш негативный вклад в другую превращается почти в гениальную тактику), *det var en fruktansvärt bitter och sur förlust* (это было ужасно горькое и неприятное поражение), *då är buskvisvibbarna där igen och skickar med en sur bismak* (вот, приходят опять ошущения ревью и оставляют кислый привкус), *föräldrarna är på sin höjd ett slags sura rester av sina egna föräldrars barn¹, inte en ny sur rosthög som börjar hosta efter Tingsstadstunneln* (нет новой недовольной ржавой каракатице, которая закашляет после туннеля Тингстада) samt *jag tenderar att spela sura roller* (я обычно играю роли недовольных, мрачных нытиков). Här finns flera olika betydelser: det sistnämnda handlar om en människa som är sur eller grinig. Även föräldrarna som är *sura rester* är på dåligt humör. På samma vis syftar *vårt sura bidrag* på negativitet och missnöjdhet. När det kommer till *sur förlust* beskriver *sur* mer att det känns extra jobbigt att det gick dåligt: förlusten var sur för att det var så nära att man vann.

6. Sammanfattning

Jag vill först och främst betona att jag undersökt smakmetaforer i tidningsspråket vilket gör att det enbart är tidningsspråket jag kan uttala mig om. Hur bittra, söta och sura

¹ Detta är ett mycket svårt exempel att översätta och därför lämnar jag denna mening utan översättning

smakmetaforer tar sig uttryck i andra sammanhang och medier är inte relevant, möjligen skiljer det sig en del. Jag anser dock att denna undersökning kan bidra till att skapa en mer generell bild av metaforernas användning i respektive språk.

Min hypotes om att den ryska korpusen skulle innehålla fler metaforkombinationer än den svenska stämde inte. Jag har hittat 230 svenska kombinationer men bara 184 ryska. Då bör man förstås ha i beaktande att jag undersökt fyra svenska adjektiv, mot ryskans tre, men även om man tar bort till exempel besk ur beräkningen (17 kombinationer) så har svenskan ändå 29 metaforer fler än ryskan.

En anledning till att svenskan har fler metaforkombinationer är att det uppkom en hel mängd metaforer som handlade om bittra, söta och sura människor. Denna grupp var överlägset störst av de svenska sammanslagna grupperna och detta, trots att det även fanns söta människor på ryska, bidrog till att antalet metaforer skenade iväg på den svenska sidan. Kombinerat med gruppen ”Djur”, som helt saknades bland de ryska metaforerna, kommer gruppen ”Människor” upp i hela 76 svenska kombinationer (11 bittra, 47 söta och 18 sura) och endast 10 ryska (samtliga söta).

Det är också viktigt att tillägga att de ryska exemplen, med undantag för *кислый*, i allmänhet förekom i fler fall än de svenska, med *горький опыт* (*bitter erfarenhet*), *горькая правда* (*bitter sanning*), *сладкая парочка* (*ett sött par*) och *сладкая жизнь* (*det ljuva livet*) i täten. Man kan alltså konstatera att även om svenskan har fler metaforkombinationer så används de metaforer som finns i ryskan mer frekvent.

Bitter, *besk* och *горький* är de adjektiv där man ser störst likheter mellan språken. Många uttryck är likadana på svenska och ryska och en ännu större del kan delas in i likartade grupper. Jag tycker mig se en större likhet mellan *bitter* och *горький* än mellan *besk* och *горький*. I flera av grupperna finns *besk* inte alls representerat. Detta kan dock bero på att det finns betydligt färre beska metaforer. I flera fall används både *bitter* och *besk* vid ett och samma substantiv, som i exemplen *bitter/besk kalk* och *bitter/besk kritik*. Även om det finns fall där *besk* och *горький* har liknande uttryck, men där *bitter* står utanför, så är de få.

En annan slutsats jag har dragit från metaforanvändningen är att *besk* inte är lika känslomässigt starkt som *bitter*. Att säga att något är *bittert* innebär att man upplever det som sämre eller svårare än om man skulle beskriva det som *beskt*. Detta syns även i ordboken där *beskt* beskrivs som något ”som handlar om eftertanke” eller ”något svårsmält” medan *bittert* beskriver ”nedstämda och hatiska känslor” eller till och med något ”själsligt smärtsamt”.

Skillnader i betydelser ger tydliga utslag i undersökningens resultat. Att *горький* saknar betydelsen ‘oförsonlighet’ gör att det i det undersökta materialet inte finns några ryska metaforer som har med kamp att göra – den grupp som dominerar den svenska delen. På ryska kan inte heller människor vara ”горькие”, vilket gör att ryska motsvarigheter saknas också i den gruppen. En annan skillnad är att *горький* kan betyda ‘sorglig’ och ‘tung’, vilket syns tydligt i gruppen ”Tankar”. Här finns inga svenska motsvarigheter eftersom betydelsen saknas, eller åtminstone inte är lika framträdande, i svenskan. I gruppen ”Livets hårda skola” kan vi också se *горький* i betydelsen ‘olycklig’ och ‘eländig’, en betydelse som svenska *bitter* inte har och som gör att det inte heller finns några svenska metaforer i den här kategorin.

Сладкий och *söt* skilde sig betydligt mer åt än vad *горький* och *bitter/besk* gjorde. Även när metaforerna gick att gruppera så fanns det stora skillnader mellan uttrycken. Till och med i de fall då metaforerna var desamma (som i exemplet *сладкая девочка* – *söt flicka*) skilde sig de inre betydelserna åt.

Сладкий har betydelsen 'välmående' och 'lycklig' i grupper som "Känslor" (inom "Attityd"-gruppen), "Tid" och "Upplevelser". Detta förklarar varför det i dessa grupper inte fanns några svenska exempel – betydelsen saknas i svenskan. I många av de ryska metaforerna passar det betydligt bättre att översätta *сладкий* till *ljuv* snarare än *söt*, till exempel i grupperna "Plåga", "Sport och tävling", "Människor" samt "Utseende". I de två förstnämnda grupperna finns det inte heller några svenska exempel och i grupperna "Utseende" och "Människor" skiljer sig de svenska och ryska metaforerna från varandra: medan ryskan har en *ljuv* betydelse inriktar sig svenskan mer på att någon ser vacker ut. Denna betydelseskilnad är genomgående hos metaforerna. I grupperna "Människor", "Djur" och "Omgivning" beskriver *söt* varelserna, fenomenen eller föremålen som vackra eller tilldragande. I ryskan å sin sida kan man inte beskriva föremål som söta.

Söt skildrar inte bara utseendet som i att någon är vacker eller attraktiv. I adjektivet finns också en 'näpen', 'rar' eller 'gullig' betydelse, en känsla av att det är något litet som är sött. Detta ser vi exempel på i grupperna "Människor" och "Djur", där *söt* ofta beskriver barn eller djurungar. I båda språken beskrivs kvinnor som söta i högre grad än män.

I både svenskan och ryskan kan *söt* också få betydelsen 'sliskig', 'fjäskande' eller 'inställsam'. På svenska brukar den betydelsen gå under adjektivet 'sockersöt' och många ryska uttryck gör sig bäst med en sådan översättning. Denna betydelse hittades framför allt i gruppen "Uttryck" (i huvudgruppen "Attityd") samt hos politiker i gruppen "Människor".

Det är svårt att dra några generella slutsatser angående *кислый* eftersom adjektivet endast förekom i tio kombinationer. Sex av dessa föll under rubriken "Ansiktsuttryck", två under "Eländighet" och de övriga två gick inte att kategorisera. Bara i ett fall har ryskan och svenskan ett likartat uttryck (*кислая мина – en sur min*) och det finns bara en grupp där båda har metaforer ("Ansiktsuttryck"). Även i den gruppen skiljer de sig en hel del från varandra.

I betydelsen finns en grundläggande skillnad: *кислый* får ofta betydelsen 'nedstämd' eller 'otillfredsställd' medan *sur* snarare betyder 'grinig' eller 'irriterad'. Däremot finns en tydlig betydelse av 'missnöje' i båda adjektiven.

Med anledning av betydelseskilnaderna har det varit svårt att hitta en perfekt översättning till metaforerna, i synnerhet i den stora svenska gruppen "Människor". Här är personerna sura i bemärkelsen 'på dåligt humör' eller 'irriterade'. Eftersom gruppen "Platser" och "Skrift, opinion och uttryck" på sätt och vis är förlängningar av gruppen "Människor" (det är människor som befinner sig på platserna som gör dem sura samt står för de sura uttrycken) finns samma problem där.

Generellt kan man säga att det både finns likheter och skillnader mellan svenskans och ryskans användning av smakmetaforer i tidningsspråket, men framför allt finns det skillnader. Dessa skillnader består i att betydelseerna skiljer sig mellan språken. I många fall är det omöjligt att översätta till exempel *söt* till *сладкий* och omvänt. Metaforerna har också olika användningsområden, de förekommer i olika semantiska sfärer, på de båda språken. Även om de påträffas i samma semantiska grupp kan metaforerna inom gruppen skilja sig markant från varandra.

7. Förkortningar

bokst.: Bokstavlig översättning – uttrycket finns inte på det ena språket

BAS = Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka

BTS = Bol'shoj tolkovyj slovar' russkogo jazyka

SAOB: Svenska akademiens ordbok

8. Litteratur

Baranov, A. N, Karaulov, Ju. N. 1991. *Russkaja političeskaja metafora. Materialy k slovarju*. Moskva: Akademija Nauk SSSR, Institut russkogo jazyka.

Grigorjeva, O. N, 2004: *Cvet i zapach vlasti. Leksika čuvstvennogo vosprijatija v publitsisti českom i chudozjžestvennom tekstach*. Moskva: Flinta, Nauka.

Jonsson, Hans. 2003. *Metaforen som semantisk händelse*. Vetenskaps societeten i Lund.

Kostiajev, A. I. 2007. *Vkusovyje metafory i obrazy v kul'ture*. Moskva: LKI.

Kövecses, Zoltán. 2010. *Metaphor. A practical introduction*. New York: Oxford University Press.

Lakoff, George & Johnson, Mark. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.

Palmblad, Anna. 2008. *Svenska nyord 1985 – 2007. En studie av 53 svenska nyord (1085-2007) gällande användningsfrekvens, ordförståelse och betydelseförändring*. Göteborgs Universitet.

Poprjaduchina, I. A. 2006. *Sinestetičeskaja metafora s komponentom značeniija "vkus" kak obraznoje sredstvo v amerikanskij i britanskij proze*. Teorija jazyka i mežkul'turnaja kommunikacija. Stoas University of Applied Sciences and Teacher Education. <http://tl-ic.kursksu.ru/pdf/006-19.pdf>. Hämtat 2011-04-12.

Rosqvist, Bodil. 2011. *Strängt upptagen och fast beslutet – Beskrivningen av kollokationer i SAOB*. MISS 64. Göteborgs universitet.

Sandström, Anders. 2009. *En jämförelse av ryska och svenska politiska metaforer i tidningspråket*. Göteborgs Universitet.

Sjöström, Sören. 2001. *Semantisk förändring. Hur ord får nya betydelser*. Lund: Studentlitteratur.

Skljarevskaja, G. N. 1993. *Metafora v sisteme jazyka*. Sankt Petersburg: Nauka.

Svanlund, Jan. 2001. *Metaforen som konvention. Graden av bildlighet i svenskans vikt- och tyngdmetaforer*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Wierzbicka, A. 1990. *Duša (≈ soul), toska (≈ yearning), sud'ba (≈ fate): three key concepts in Russian language and Russian culture. Metody formalne w opisie języków słowiańskich*. Pod red. Z. Saloniego. (= Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego). S. 13–32.

Länkar

http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/METAFORA.html (2011-05-11)

Ordböcker

Bolsjoj akademitjeskij slovar'. Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka. 17 vol. 1950-1965. Moskva: Nauka. Akademija nauk SSSR. Institut russkogo jazyka.

Bol'soj tolkovyj slovar' russkogo jazyka. 1998. St: Petersburg: "Norint".
Nationalencyklopedin på Internet, www.ne.se. 2011-05-14.

Ordbok öfver svenska språket utgifven av Svenska akademien, tredje bandet. 1906. C.W.K. Gleerups förlag: Lund.

Ordbok öfver svenska språket utgifven av Svenska akademien, fjärde bandet. 1916. C.W.K. Gleerups förlag: Lund.

Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska akademien, trettioandra bandet. 1999. AB Gleerupska universitetsbokhandeln: Lund.

Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska akademien, trettiotredje bandet. 2002. Akademibokhandeln Gleerups AB: Lund.

Rysk-svensk/svensk-rysk ordbok. 2006. Norstedts akademiska förlag.

Svenska akademiens ordbok på Internet, <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>. 2011-05-14